

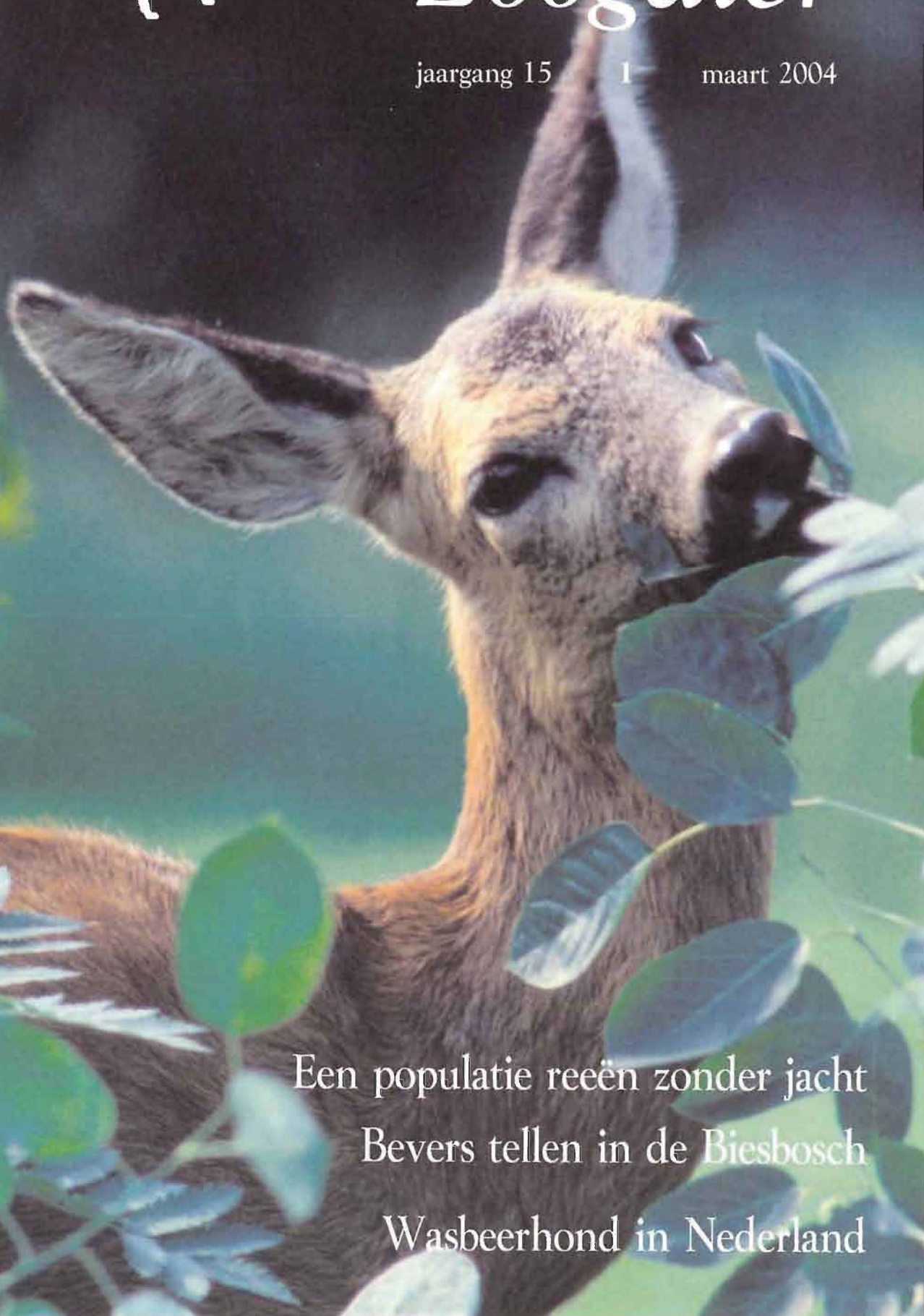

Zoogdier

jaargang 15

I

maart 2004

Een populatie reeën zonder jacht
Bever tellen in de Biesbosch
Wasbeerhond in Nederland

Inhoud

Zoogdier 15(1) maart 2004

Omslag

Ree

Foto: Dick Klees

Kunstwerk

Jan van IJzendoorn, Beltrum (Gld) bij de kerk

Foto: Jan van IJzendoorn

- Bevers tellen in de Biesbosch** 3
Annemarieke van der Shuijs & Vilmar Dijkstra

- Wees kritisch op de wasbeerhond!** 6
Maurice La Haye

- Dynamiek van een populatie reeën zonder beheersjacht** 9
Leo van Breukelen & Sip van Wieren

- Waarnemingen** 13
De dans van hermelijn en konijn, Walnoot vangt bosmuis, Moeders beschermen hun jongen...

- Hyperlink** 14
Bouwkroniek voor dieren, Bokkenrijders, Zorgzaam met zoogdieren, Der Wolf - Le Loup

- Interview met Reinier Akkermans** 17
Alice Pillot

- Boekbespreking** 20
Leven met beren, Alles over bevers, Toekomst hamster in Nederland, Vlaamse zoogdieratlas

- Forum** 24
De terugkomst van de bever in Vlaanderen

- Verenigingsnieuws** 27
Verspreidingsonderzoek, Vleermuizen in bomen en gebouwen, Layout website, Vacature databankbeheerder, Zoogdieren van Limburg, Bulgaarse zoogdieren

- Uit het bestuur** 29
Vereniging, stichting en bureau

Redactioneel

Het is misschien even wennen. ZOOGDIER is vanaf dit nummer wat breder en wat dunner. In plaats van de randen af te snijden worden ze nu gebruikt voor wat meer wit en daardoor wat meer rust in de bladspiegel.

Op de achterkant treft u kunstwerken die geïnspireerd zijn door zoogdieren, in plaats van het commentaar van Reinier Akkermans met illustraties van Walter Lentjes. We hopen overigens Reiniers mening op geëigende momenten in het blad te blijven lezen. De adreswikkels zijn vervangen door een folie met

adresband. De folies zijn tegenwoordig goed afbreekbaar en het scheelt een boom. Een belangrijk argument is dat regelmatig lege wikkels aankwamen, vooral in het buitenland. Dat gaf natuurlijk ergernis bij de ontvanger, extra werk op het bureau en hoge portokosten voor het apart versturen.

Wij zijn blij dat we de kleuren van de foto's nu goed tot hun recht kunnen laten komen. We hopen dat u het blad met plezier zult (blijven) lezen, maar aarzel niet om uw commentaar aan ons door te geven. Alleen dan kunnen we er rekening mee houden.

Bevers tellen in de Biesbosch

Annemarieke van der Sluijs & Vilmar Dijkstra

Vijftien jaar geleden zijn er bevers uitgezet in de Biesbosch. Hoe vergaat het ze? De resultaten van de tellingen in 2003.

Vijftien jaar geleden begon Staatsbosbeheer met het uitzetten van bevers in de Brabantse Biesbosch.

In vier jaar tijd werden 42 bevers uitgezet. Na tegenslagen in de begintijd groeide de populatie, zij het langzaam. Maar hoeveel bevers zitten er precies in het gebied en hoe groot zijn de territoria? Is de populatie op lange termijn levensvatbaar? Om deze en andere vragen te beantwoorden, wordt de populatie sinds 2001 gevolgd met behulp van zogenaamde bever-transecttellingen. Door de gegevens van de verschillende jaren via een indexering met elkaar te vergelijken, ontstaat een beeld van de trend in de populatiegrootte. Ook in 2003 ging een veertigtal spotters op stap om bevers te tellen.

De bever

De bever, *Castor fiber*, wordt gerekend tot de landschapsvormende soorten: het dier is in

staat zijn omgeving ingrijpend te veranderen en aan zijn behoeften aan te passen. Door het bouwen van dammen, de daardoor veroorzaakte stuwung van het water en de soms verregaande vraat aan bomen, kan een moerasachtig, open landschap ontstaan op plaatsen waar eens een dicht bos was.

Stoltenkamp (1986) beschreef hoe de laatste bever in Nederland in de herfst van 1826 werd doodgeslagen, zwemmend in de IJssel bij Zalk. Ook in andere delen van Europa werd de bever uitgeroeid. In de jaren dertig werd gestart met de herintroductie van de bever in de nog geschikte gebieden in, onder andere, Duitsland, Frankrijk, Polen, Oostenrijk, Rusland, Scandinavië en Zwitserland.

De Werkgroep 'Bevers in Nederland' concludeerde in 1983, dat de bever bij herintroductie in Nederland als een 'key-stone-soort' zou kunnen fungeren. In vervolg daarop werden

Vrijwilligers klaar om in de Sliedrechtse Biesbosch te tellen. Foto: Annemarieke van der Sluijs

in de periode van 1988-1991 door Staatsbos-beheer bevers uitgezet in de Zuidwaard van de Brabantse Biesbosch. Deze bevers waren alle afkomstig van de populatie langs de Midden-Elbe (Duitsland).

Varen en tellen

De ontwikkeling van de populatie in de Biesbosch werd van 1995 tot 1999 gevolgd door het huidige Alterra, in samenwerking met de VZZ. Uit de evaluatie van de resultaten door Alterra in 2000 bleek, dat het aantal waargenomen bevers in de Biesbosch wel toenam, maar dat de beverpopulatie slechts langzaam groeide. Het bleef onduidelijk in hoeverre de populatie op den duur levensvatbaar zou zijn.

Om deze reden werd besloten de populatie-ontwikkeling te volgen. Gekozen werd voor een jaarlijkse serie transecttellingen en eens in de vijf jaar een uitgebreide burchtentelling. Bij een bever-transecttelling wordt een vaste route gevaren, waarbij de bevers in het water en op beide oevers worden geteld. Als het water breder is dan 50 meter, valt slechts één oever binnen het transect. De burchtentelling omvat zowel het tellen van de aantallen bevers en burchten als het aantal territoria (binnen één territorium kunnen verscheidene burchten liggen). Op deze manier kan een vrij goed beeld van de populatie verkregen worden.

In Het Nationaal Park De Biesbosch zijn tien transecten gedefinieerd: twee in de Sliedrechtse Biesbosch, twee in de Dordtse Biesbosch en zes in de Brabantse Biesbosch. Elke route is ongeveer zes kilometer lang. De routes worden in de zomer drie keer gevaren met een kano en moeten in twee uur tijd worden afgelegd. Alle bevers die op de route worden gezien, worden op een kaart ingetekend en

*Een duidelijk spoor van een bever.
Foto: Annemarieke van der Sluijs*

het tijdstip van waarnemen wordt genoteerd. Ook wordt aantekening gemaakt van de weersomstandigheden en van de recreatiedruk. Het laatste wordt uitgedrukt als het aantal passerende en afgemeerde vaartuigen, hun snelheid en het geproduceerde lawaai. In 2001 werden de transecttellingen voor het eerst uitgevoerd; de routes werden eind juni, half juli en eind juli gevaren. In 2002 en in 2003 werden de routes gedurende drie weekenden

Tabel 1. Het totaal aantal bevers binnen de transecten, het gemiddeld aantal dieren per transect en de kans op het zien van één of meerdere bevers per deelgebied in het Nationaal Park De Biesbosch in de periode 2001-2003.

	Aantal bevers			Gemiddeld aantal per transect			Kans op bevers per transect		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003	2001	2002	2003
Sliedrechtse Biesbosch	5	1	8	0,17	0,03	0,27	0,10	0,03	0,13
Dordtse Biesbosch	1	0	0	0,03	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00
Brabantse Biesbosch	26,5*	28,5*	49	0,88	0,95	1,63	0,35	0,45	0,60
NP De Biesbosch	32,5*	29,5*	57	1,08	0,98	1,90	0,48	0,48	0,73

* = de decimaal wordt veroorzaakt door het uitvoeren van een correctie voor ontbrekende waarnemingen

rondom de langste dag (21 juni) gevaren. Dit om meer te profiteren van het daglicht en zo de kans op het zien van bevers te vergroten.

Resultaten van 2003

Tijdens de drie weekenden in 2003 was het erg mooi weer. Door de windstilte konden rimpelingen in het water goed gezien worden en doordat er bijna geen bewolking was, bleef het lang licht. In totaal, over de drie weekenden, zijn binnen de transecten 57 bevers gezien. Gemiddeld was dat per transect 1,9 bever en was de kans om tijdens het varen van een transect één of meer bevers te zien 0,7.

Trend

In 2003 werden in het Nationaal Park De Biesbosch meer bevers gezien dan in de voorgaande twee jaren. De toename van het waargenomen aantal bevers kan duiden op een werkelijke toename van het aantal dieren, of kan veroorzaakt zijn door de zeer gunstige weersomstandigheden of door toeval. Het totaal aantal boten dat tijdens de tellingen genoteerd werd, als indicatie voor de recreatiedruk, was hoger dan in 2002. Omdat het aantal waargenomen bevers óók groter was, lijkt de recreatiedruk niet van invloed te zijn op het voorkomen van bevers.

Samenvattend kan gesteld worden, dat er in het jaar 2003 meer bevers zijn waargenomen dan in de afgelopen jaren, maar dat het nog te vroeg is om te concluderen dat de populatie

bevers in het Nationaal Park De Biesbosch daadwerkelijk groter is dan in de voorgaande jaren. De vooruitzichten lijken echter gunstig.

Ook in 2004 organiseert de Beverwerkgroep Nederland (BWN) weer bevertransecttellingen. Lid worden van de BWN? Stuur een e-mail naar a.vandersluijs@vzz.nl of bel naar de VZZ in Arnhem 023-3705318.

Verder lezen?

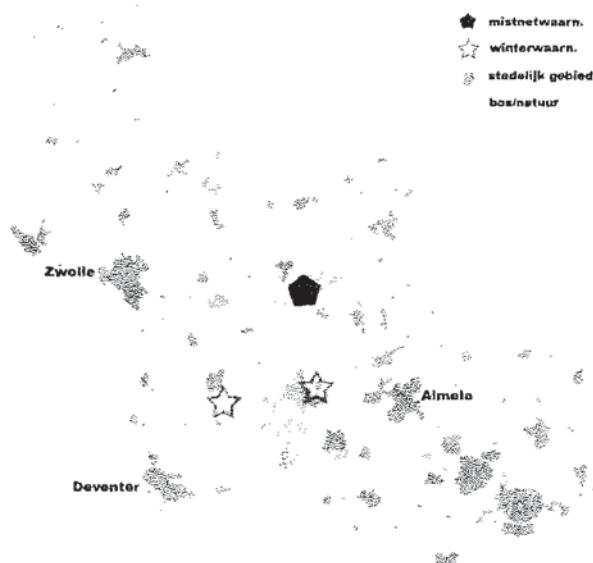
Dijkstra, V.A.A., 1996. *Aantalsontwikkeling van de bever in het Nationaal Park De Biesbosch in 1995*. Mededeling 31 van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming: 34 pp. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek/Staatsbosbeheer Regio Brabant-West/Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Wageningen/Tilburg/Utrecht.

Niewold, F.J.J. & D.R. Lammertsma, 2000. *Ruim 10 jaar bevers in de Biesbosch. Een evaluatie van de populatieontwikkeling tot 2000*. Alterra-rapport 015; 70 pp. Alterra, Wageningen.

Nolet, B. A. 1994. *Return of the Beaver to the Netherlands. Viability and Prospects of a re-introduced population*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

Stoltenkamp, H. 1986. Over de bever (*Castor fiber* L.). Deel 2: De bever in Nederland. *Natura* 83 (10): 292-298.

Annemarieke van der Sluijs &
Vilmar Dijkstra
p/a Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem

Rectificatie

Het kaartje bij 'Bechsteins vleurmuizen in Overijssel' in Zoogdier 4 van vorig jaar was niet helemaal juist. De legenda vermeldde een kolonielocatie, maar dat moest een mistnetlocatie zijn (zie boven). Kolonies komen wellicht dit jaar op de kaart!

Wees kritisch op de wasbeerhond!

Maurice La Haye

In december 2003 en januari 2004 kopte de krant: "de wasbeerhond komt eraan". Een aantal regionale kranten publiceerde artikelen over de opkomst en de gevaren van de wasbeerhond in Nederland. Hun conclusie na het raadplegen van deskundigen was, dat op de Veluwe en in Oost-Nederland honderden wasbeershonden rondlopen. De artikelen roepen echter vragen op. Zijn de meldingen wel betrouwbaar? Is Nederland werkelijk een nieuwe zoogdiersoort rijker?

De wasbeerhond, *Nyctereutes procyonoides*, ook wel marterhond genoemd, is een hondachtig dier, met een langharige, rommelig grijsbruine vacht. Hij heeft een gedrongen uiterlijk en staat laag op de poten. De dieren hebben een gewicht van enkele kilo's tot meer dan acht kilo. Hij is oorspronkelijk afkomstig uit Oost-Azië, maar is voor de pelsdierenfok-

kerij ingevoerd in Rusland en de Oekraïne. Dankzij dieren die uit deze fokkerijen ontsnapten, maar ook als gevolg van bewuste uitzettingen, heeft het dier zich sinds 1928 over een groot deel van Oost-Europa verspreid. Tegenwoordig wordt hij ook legaal als huisdier gehouden. Met enig geduld en aandacht zijn wasbeershonden namelijk redelijk

Een wasbeerhond lijkt oppervlakkig op een wasbeer. Foto: Dick Klees

tam te krijgen. In de natuur kunnen dieren echter weer snel verwilderen en waarschijnlijk goed overleven.

In het wild of in verwilderde staat hebben ze een sociale leefwijze en zijn ze vooral 's nachts actief. De dieren leven in bebooste en in waterrijke gebieden, maar ook in kleinschalige landbouwgebieden. Erg kieskeurig zijn ze niet. Het voedsel bestaat uit knaagdieren, aas, vruchten, insecten, maar ook plantaardig materiaal, zoals eikels en bessen worden niet versmaad.

In Nederland en Vlaanderen worden al 15 jaar zo nu en dan wasbeerhonden gemeld. De laatste doodvondst in Nederland dateert uit oktober 2002 uit de provincie Utrecht. Op een dijk in de omgeving van Wijk bij Duurstede werd een doodgereden exemplaar gevonden. Sectie wees uit dat het dier zeer waarschijnlijk vlak daarvoor uit gevangenschap was ontsnapt (S. Broekhuizen, pers. meded.). In Vlaanderen dateert de laatste doodvondst uit januari 2002. Ook in Vlaanderen ging het hoogstwaarschijnlijk om een recent ontsnapt dier (Van Den Berge & De

Pauw, in druk.). Betrouwbare doodvondsten van echt verwilderde of wilde wasbeerhonden ontbreken tot op heden nog totaal.

De meldingen van de afgelopen jaren hebben met name betrekking op loopsporen of zichtwaarnemingen. De uiterlijke overeenkomsten met wasberen, *Procyon lotor*, en met dassen, *Meles meles*, zijn echter groot. Op zichtwaarnemingen kan alleen vertrouwd worden op basis van een goede beschrijving en een langdurige observatie of van een waarneming van een kenner. Aangezien wasbeerhonden vrij schuw zijn, moeten zichtwaarnemingen daarom altijd als onbetrouwbaar beoordeeld worden. Zeker als de dieren zijn 'gespot' bij het snel oversteken van wegen. Het vaststellen van de aanwezigheid van wasbeerhonden op basis van loopsporen is eveneens een hachelijke kwestie, doordat verwarring met andere grote zoogdieren (vossen, honden) niet ondenkbeeldig is.

Opvallend zijn de regelmatig terugkerende meldingen op de Veluwe, uit Limburg (NL) en uit Drenthe. De Vereniging Wildbeheer Veluwe meldde de aanwezigheid van de was-

De wasbeer onderscheidt zich onder andere door zijn gezichtsmasker en staarttekening van de wasbeerhond. Foto: Dick Klees

beerhond op basis van twee waarnemingen uit de omgeving van Hoenderloo. Hoe betrouwbaar de meldingen uit Hoenderloo zijn, is echter onduidelijk. Wel benadrukt de Vereniging het potentiële gevaar van de wasbeerhond voor bodembroeders, zoals nachtzwaluw en houtsnip. Als exoot is de wasbeerhond vogelvrij en dus altijd bejaagbaar, zodat enig eigen (jacht)belang van de Vereniging Wildbeheer niet ondenkbaar is. De Berenopvang Fellow uit Wenum meldt op afspraak van een anonieme jachtopzichter zelfs de aanwezigheid van 800 exemplaren rond Apeldoorn. Waar de meldingen van de Veluwe op gebaseerd zijn, is en blijft echter volstrekt onduidelijk, maar de opmerkingen over de mogelijke gevaren kunnen wel leiden tot een weinig tolerante of afwachtende houding jegens de wasbeerhond.

In Limburg worden wasbeerhonden gemeld uit alle bosgebieden ten oosten van de Maas en uit het zuidelijke heuvelland. Op zich vormen de bossen, uiterwaarden, beekdalen en landbouwgebieden ten oosten van de Maas en in Zuid-Limburg een geschikt habitat, maar ook daar ontbreken harde bewijzen. De meldingen in Limburg worden niet goed onderbouwd of gepubliceerd. Net als eerder bij de berichten over het voorkomen van de lynx, *Lynx lynx*, en otter, *Lutra lutra*, zijn ze vooral gebaseerd op niet controleerbare sporen of dubieuze zichtwaarnemingen.

In Drenthe, op de grens met Friesland, zijn enkele zichtwaarnemingen geclaimd uit de omgeving van het Drents-Friese Woudengebied. Deze waarnemingen zijn zonder verdere bewijzen gebleven en alleen bevestigd door plaatselijke natuurkenners.

Naast de vragen over betrouwbaarheid en de onderbouwing van waarnemingen in Nederland, rijst de vraag waar de 'waargenomen' dieren vandaan zouden moeten komen. In Oost-Europa is de populatie wasbeerhonden in enkele jaren fors toegenomen, getuige de toename van het aantal geschoten dieren van enkele honderden tot enkele duizenden. Daarnaast is van jonge wasbeerhonden bekend dat sommige dieren zwerftochten van honderden kilometers maken, maar over een forse uitbreiding naar West-Europa zijn geen meldingen. In Finland, waar midden jaren tachtig van de vorige eeuw enorm veel wasbeerhonden werden gemeld, zijn de aantallen inmiddels fors teruggelopen en lijkt de populatie nu op een laag niveau stabiel. De

suggestie dat vanuit Duitsland flinke aantallen de Nederlandse en Vlaamse (lands)grenzen over zouden komen, is nergens op gebaseerd. Het ligt veel meer voor de hand, dat de sporadische meldingen, indien het daadwerkelijk wasbeerhonden betreft, betrekking hebben op ontsnapte exemplaren die als huisdier werden gehouden.

De terugkerende verhalen over de gevaren en het massaal oprukken van de wasbeerhond moeten vooralsnog afgedaan worden als erg overdreven. Journalisten schijnen echter wel brood te zien in zulke rampverhalen. In diverse regionale kranten, zoals 'Dagblad De Limburger', de 'Apeldoornse Courant/Stentor', 'Zwolse Courant' en 'De Gelderlander', verschenen ongenueanceerde artikeltjes. In twee gevallen ging het artikel zelfs vergezeld van een foto van een heuse wasbeer (i.p.v. een wasbeerhond). 'De Gelderlander' spande echter de kroon met de melding dat de dieren belangrijke verspreiders van hondsdolheid zijn en de zinsnede "alleen als het dier in het nauw wordt gedreven kan het bijten". Geen van de journalisten lijkt zich echt ingelezen te hebben en betrouwbare informatie te hebben gezocht.

Wat blijft hangen is verkeerde berichtgeving over een exoot die Nederland en Vlaanderen zou overspoelen, hondsdolheid overbrengt en ook nog eens zeldzame op de grond broedende vogels opeet. Het zou gepaster zijn geweest als de journalisten en de geraadpleegde deskundigen hun beweringen zouden hebben gestaafd met feiten. Mythen zijn er al genoeg!

Verder lezen?

Van Den Berge, K. & W. De Pauw, in druk. In: *Zoogdieren in Vlaanderen, ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002*.

Maurice La Haye
Kastanjehof 14
6533 BX Nijmegen

Dynamiek van een populatie reeën zonder beheersjacht

Leo van Breukelen & Sip van Wieren

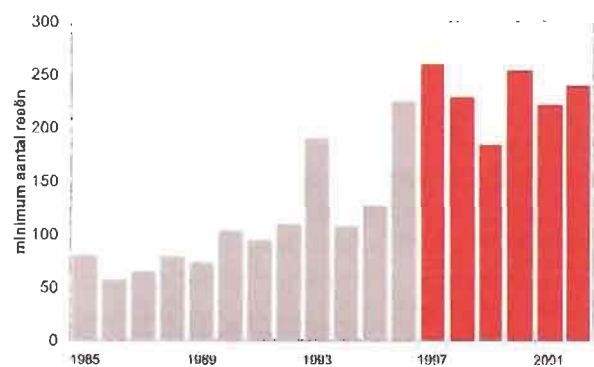
In 1997 besloot men in de Amsterdamse Waterleidingduinen de beheersjacht op reeën op te schorten. Velen verwachtten dat de populatie onstuimig zou groeien en dat dit uiteindelijk tot grootschalige sterfte zou leiden. Daarom is een onderzoeksproject opgezet om de werkelijke gevolgen in kaart te brengen.

De Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) liggen globaal tussen Zandvoort en Noordwijkerhout. Het gebied is eigendom van de Gemeente Amsterdam en wordt beheerd door het Waterleidingbedrijf van Amsterdam (WLB) ten behoeve van de productie van drinkwater. Het duinterrein heeft de status van beschermd natuurgebied. In het gebied komt een groot aantal planten- en diersoorten voor, waaronder reeën, *Capreolus capreolus*. Zij komen er sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw voor. Sinds 1969 werd de populatie beheerd door jaarlijks afschot, maar desondanks groeide deze geleidelijk. In 1997 besloot het gemeentebestuur van Amsterdam de beheersjacht op reeën in de AWD voor tenminste vijf jaar te beëindigen. Onderzoek moest uitwijzen of dit onacceptabele effecten zou opleveren. Daarom zijn de jaarlijkse tellingen van de reeën, voorheen gebruikt om het afschot te bepalen, voortgezet. De uitkomsten hiervan geven een minimum aantal aanwezige reeën: er zitten er zeker meer, maar hoeveel is onbekend. Het getelde aantal kan het beste als een soort index worden gezien, daar de verhouding getelde dieren tot het totaal van de aanwezige dieren nauwelijks te bepalen is. Jaarlijkse fluctuaties moeten niet te letterlijk worden genomen, omdat de telresultaten gedeeltelijk worden bepaald door de weersomstandigheden op het moment van tellen. Toch geeft deze 'index' wel een indicatie van het langjarig populatieverloop binnen het gebied.

De aantalsontwikkeling

Tot verrassing van velen blijkt het getelde aantal reeën vanaf het jaar waarin de beheersjacht werd gestaakt niet verder toe te

nemen; de populatie blijft min of meer stabiel. In figuur 1 is het aantal getelde reeën ofwel de minimum populatieomvang weergegeven.

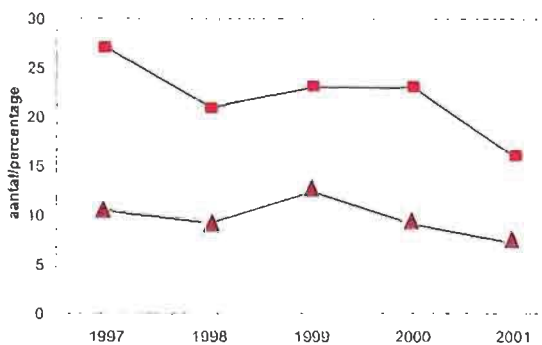
Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de populatie reeën volgens de tellingen aan het eind van de winter. De jaren zonder beheersjacht zijn rood.

Al vanaf 1995 blijkt er bovendien een sterk negatief lineair verband te bestaan tussen de minimum populatieomvang en de groei (uitgedrukt als de toename per individu) in het volgende jaar. Rond het aantal van 232 (getelde) reeën is de groei nul; dat betekent een evenwicht tussen aanwas en sterfte. Dit komt overeen met een dichtheid van minimaal 6,8 reeën per 100 ha. We hebben gekeken naar welke processen verantwoordelijk zouden kunnen zijn voor deze stabilisatie: sterfte, migratie of voortplanting.

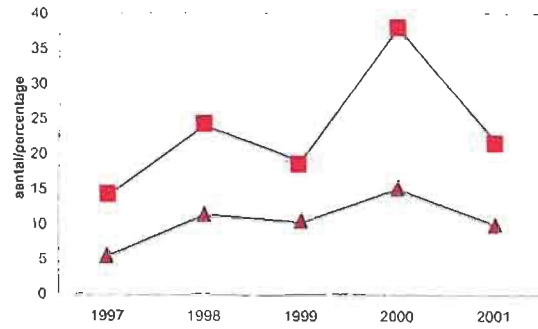
Sterfte en migratie

Over het algemeen wordt sterfte van volwassen dieren niet beschouwd als een sleutelfactor bij de beperking van hoefdierpopulaties

in gematigde klimaten. Volgens Andersen en anderen (1998) zal sterfte van volwassen dieren alleen onder extreme weersomstandigheden een belangrijke rol spelen. Desondanks werd door enkelen na het beëindigen van de beheersjacht een massale sterfte gevreesd. Ook worden in de wetenschappelijke literatuur emigratie en/of immigratie niet gezien als de belangrijkste factoren in de populatiegroei. Wahlström & Liberg (1995) vonden zelfs een afname van de migratie bij een toenemende dichtheid. Zij verklaren dit door een zogenaamd social fence effect: naarmate een gebied voller is wordt het moeilijker de populatie te verlaten als gevolg van interacties met burens. Hoewel een flink deel van de eenjarige dieren op zoek kan gaan naar een leefgebied, wordt aangenomen dat dit hooguit leidt tot een herverdeling op lokale schaal. Doordat in de AWD nauwelijks met gemerkte dieren van bekende leeftijd is gewerkt, zijn geen goede cijfers beschikbaar over overlevingskansen per individu en over emigratie of immigratie. Door binnen de AWD consequent gegevens te verzamelen over 'valwild' (dode dieren) is over de ontwikkeling van de sterfte wel een soort index verkregen. Voor emigratie en immigratie is consequent notitie gemaakt van waarnemingen van reeën op de wegen in de directe omgeving van de AWD. In dit artikel is gebruik gemaakt van de cijfers over de periode 1997-2001, omdat nog geen recentere gegevens beschikbaar waren en er helaas geen betrouwbare cijfers zijn voor de periode vóór 1997. De gegevens zijn niet uitgewerkt naar leeftijdsklassen. Uiteraard is zelden vast te stellen of dergelijke dieren daadwerkelijk van de AWD afkomstig waren of van de kleine populatie(s) in de omliggende landgoederen. Evenmin is te zeggen of de

Figuur 2. Het aantal waargenomen reeën op de wegen in de directe omgeving van de AWD (vierkantjes) en dit aantal uitgedrukt als percentage van de minimum populatiegrootte (driehoekjes).

Figuur 3. Het aantal gevonden dode reeën binnen de AWD (vierkantjes) en dit aantal uitgedrukt als percentage van de minimum populatiegrootte (driehoekjes).

dieren op weg waren naar de AWD (immigratie) of juist wegtrokken (emigratie).

Het aantal dode reeën dat wordt gevonden in de AWD vertoont geen dalende of stijgende lijn maar is min of meer constant rond een gemiddelde van 24 reeën. De jaarlijkse schommelingen rond het gemiddelde zijn hier echter groot ($\pm 9,37$). Er is geen verband aan te tonen tussen het aantal dode reeën en de populatieomvang.

Jaarlijks worden er op de wegen in de directe omgeving van de AWD gemiddeld 22 ($\pm 4,14$) reeën waargenomen. Er is geen sprake van een toe- of afname van dat aantal, wel is sprake van kleine jaarlijkse schommelingen. Doordat in de omgeving zeer frequent dieren worden waargenomen kan worden aangenomen dat er contact bestaat tussen de (grote) AWD-populatie en de kleine populatie op de nabijgelegen landgoederen. De laatste wordt evenmin door jacht beheerd. Uit genetisch onderzoek bleek dat er tussen de reeën uit de AWD en die uit het Nationaal Park Zuid-Kennemerland ten noorden van de AWD nauwelijks succesvolle uitwisseling plaatsvindt (Postma, 1999). Uitgangspunt is daarbij dat er voortplanting plaatsvindt, hetgeen dan via de DNA-analyses zichtbaar wordt. Veel migratie tussen die gebieden lijkt er dus niet te zijn. Er is ook geen verband te vinden tussen het aantal reeën dat is waargenomen op de wegen in de omgeving en het aantal gevonden dode reeën in de AWD.

Er zijn dus geen aanwijzingen dat er na 1997 grote veranderingen hebben plaatsgevonden. Door het ontbreken van goede cijfers over de absolute populatieomvang en inzicht in de gevonden fractie dode dieren blijft dit echter lastig in te schatten. Momenteel proberen we, door het langjarig volgen van gemerkte

individueen, beter inzicht te krijgen in de overlevingskansen in de sterfte en emigratie of immigratie. De sterfte wordt ook niet als uitzonderlijk hoog gezien. Door het ontbreken van goede cijfers over de absolute populatiegrootte blijft dit echter lastig in te schatten.

Voortplanting

De mate van voortplanting is één van de belangrijkste onderdelen van de populatiedynamiek van hoefdieren. Deze wordt uiteraard bepaald door de (gemiddelde) worpgrootte, maar ook door de leeftijd dat dieren geslachtsrijp zijn en door het percentage vrouwtjes dat daadwerkelijk zwanger wordt. Verder is de geslachtsverhouding van de kalveren van belang, het zijn immers alleen de vrouwtjes die jongen voortbrengen terwijl één bok meerdere geiten kan bevruchten.

Normaal gesproken nemen reeën voor het eerst in hun tweede levensjaar deel aan de voortplanting en werpen dan meestal het jaar daarop één kalf. Ervaringen elders leren dat, als er fluctuaties optreden in de voortplanting van de populatie, dezet normaal gesproken vooral plaatsvinden in de jonge leeftijdsklassen. Daarom is getracht vooral de éénjarige reeën voor de metingen te selecteren.

De voortplanting is gemeten door het percentage zwangere reeën, de worpgrootte en de geslachtsverhouding van de worp te bepalen. Hiervoor is een aantal reeën geschoten en er is gebruik gemaakt van door andere oorzaken overleden dieren. In 1996, dus nog ten tijde van de beheersjacht, is van alle geschoten geiten ook al consequent notitie gemaakt van zwangerschappen en aantal embryo's, zodat ook deze gegevens konden worden gebruikt. Oudere gegevens zijn helaas niet beschikbaar. We hebben geen aanwijzingen gevonden voor een verlies aan foetussen

tussen het moment waarop de reeën zijn geschoten (vrijwel allemaal tussen 1 februari en 15 maart) en de tijd waarin de kalveren ter wereld komen (mei/juni), zodat het geconstateerde aantal foetussen gezien kan worden als de uiteindelijke worpgrootte.

De resultaten zijn samengevat in tabel 1. Opvallend is dat de voortplanting relatief hoog is. Van de eenjarige reeën neemt al 90% aan de voortplanting deel en voor de volwassen geiten (2 jaar en ouder) is dat 96%. De gemiddelde worpgrootte is respectievelijk 1,1 en 1,6 kalveren per geit, waarbij de geslachtsverhouding in de worp iets in het voordeel van de bokken is. Het verschil ten aanzien van de periode vóór het beëindigen van de beheersjacht is door het ontbreken van gegevens van voor 1996 niet te bepalen.

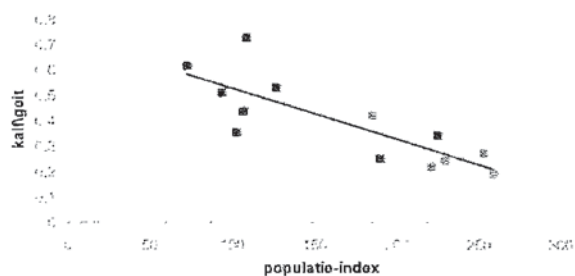
De vastgestelde geslachtsverhouding komt overigens niet tot uiting bij de meer dan één jaar oude dieren ('volwassen'). De geslachtsverhouding bij de 'volwassen' reeën is al jaren min of meer stabiel en ook sinds 1997 is dit niet significant veranderd. Vanaf 1988 schommelt het aantal geiten per bok rond een gemiddelde van 1,2. De voortplantingscijfers zijn volgens de literatuur normale cijfers voor een gezonde populatie.

Overleving kalveren

Hoewel de resultaten aangeven dat de reproductie hoog is, wordt tijdens de tellingen na de winter al enige jaren een daling van het aantal kalveren per geit geconstateerd. Het blijkt dat er in de gehele periode 1989-2002 sprake is van een negatief lineair verband tussen de dichtheid in een jaar en het gemiddelde aantal kalveren per geit in het jaar daarna (zie fig. 4). In de periode 1997-2001 is de gemiddelde verhouding kalf:geit nog maar 0,28 ($\pm 0,07$). Deze verhouding vertoont net

Tabel 1. De cijfers voor de voortplanting in de AWD zijn normaal voor een gezonde populatie. Weergegeven zijn het aantal onderzochte reeën (N), het aantal daarvan dat zwanger was, het gemiddeld aantal foetussen per geit (worp) en de geslachtsverhouding van de foetussen (N v/m; 1996 en 1998-2001). Omdat de populatie sinds 1996 stabiel lijkt en eerdere gegevens ontbreken is geen onderscheid gemaakt in de periode voor en na het beëindigen van de beheersjacht in 1997.

leeftijdsklasse	N	zwanger (%)	worp	ratio v/m	N v/m
1-jarig	40	36 (90,0)	1,06	0,72	13/18
2-7 jaar	21	20 (95,2)	1,70	0,88	14/16
> 7 jaar	5	5 (100,0)	1,40	0,40	2/5
totaal adult (>1jr)	26	25 (96,2)	1,60	0,76	16/21

Figuur 4. Relatie tussen de minimumpopulatie en het gemiddeld aantal kalveren per geit in het jaar daarop over de periode 1989-2002. Zwarte vierkantjes 1989-1996, rode vierkantjes 1987-2001.

als de populatieomvang geen duidelijke trend, maar reageert wel op kleine veranderingen in de populatiegrootte.

Er worden dus blijkbaar wel veel kalveren geboren, maar steeds minder dieren overleven hun eerste levensjaar.

Sterfte van kalveren wordt algemeen gezien als de belangrijkste factor in de populatiedynamiek van hoefdieren en van reeën in het bijzonder. Ze wordt beïnvloed door zowel dichtheidsafhankelijke als dichtheidsonafhankelijke factoren. In afwezigheid van predatie hebben mannelijke en vrouwelijke reekalveren een even grote overlevingskans (Gaillard *et al.* 1997). Doordat we in dit onderzoek geen individuen vanaf hun geboorte tot hun dood hebben kunnen volgen, is de exacte overlevingskans niet bekend. Door een aantal gegevens te combineren kan de overlevingskans echter wel worden berekend. We hebben dit gedaan door de geobserveerde gemiddelde gegevens over reproductie uit de perioden 1997-2001 te combineren met de resultaten van de tellingen. De tellingen geven aan dat de populatie niet groeit en de kalf-geit verhouding 0,28 kalf per geit is. De gemodelleerde populatie moest uiteraard ook aan deze voorwaarden voldoen.

Voor de overlevingskansen van volwassen reeën hebben we helaas gegevens uit de literatuur moeten gebruiken. Hoewel sterfte van volwassen reeën in gematigde streken over het algemeen niet wordt beschouwd als een sleutelfactor in de populatiedynamiek, is informatie over de overlevingskansen van de verschillende leeftijdsgroepen in dit geval essentieel voor de berekening van de sterfte onder de kalveren. Het enige, bekende gegeven is dat in de AWD de laatste tien jaar vrijwel nooit een ree ouder dan twaalf jaar is aangetroffen en dat individuen van tien jaar

of ouder zeldzaam zijn (leeftijden op basis van de gebitsslijtage). Deze constatering is uiteraard wel gebruikt in het model, evenals de geobserveerde verhouding tussen het aantal geiten en kalveren.

De modelberekeningen resulteerden voor pas geboren kalveren in een gemiddelde overlevingskans van slechts 23%. Een dergelijke hoge sterfte onder kalfjes is ook elders wel eens geconstateerd, maar behoort tot de hoogste waarden die zijn gepubliceerd. Harde gegevens over de sterfteoorzaken hebben we niet. Wel weten we op grond van observaties en waarnemingen aan enkele gezenderde kalfjes dat predatie door vossen een rol speelt, maar deze is zeker niet verantwoordelijk voor alle sterfte. Een slechte conditie van de moeder waardoor ze haar kalveren niet kan grootbrengen is een andere, voor de hand liggende oorzaak, maar deze kon niet worden aangetoond.

Conclusie

Voor de beheerder is de belangrijkste conclusie dat het staken van de beheersjacht geen onoverkomelijke problemen heeft veroorzaakt. Interne regulatiemechanismen zorgen er voor dat de populatie niet verder door-groeit en massale sterfte van volwassen dieren uitblijft. Kalversterfte blijkt bij onze reepopulatie de belangrijkste oorzaak te zijn voor de stabilisatie. Opvallend daarbij is dat de reproductie relatief hoog blijft. Het is niet onwaarschijnlijk dat predatie door vossen een belangrijke, zo niet essentiële, bijdrage levert aan de hoge sterfte onder de reekalveren en daarbij dus uiteindelijk verantwoordelijk is voor de stabilisatie. Toch is predatie zeker niet de enige oorzaak van de sterfte onder kalveren, ook de conditie van het moederdier kan een rol spelen. Helaas zijn we niet in staat die invloed te kwantificeren. Het is bekend dat evenwichten veroorzaakt door predatie niet altijd tot langdurige stabiele situaties leiden. Dus het is niet uitgesloten dat na verloop van tijd de populatie toch weer door-groeit. Dit is ook één van de redenen dat het onderzoek wordt voortgezet. Hopelijk later meer daarover in dit blad.

L. van Breukelen & S. van Wieren
P/a Waterleidingbedrijf Amsterdam
Vogelenzangseweg 21
2114 BA Vogelenzang
023-5233530
e-mail: lvbreukelen@wlb.amsterdam.nl

Verder lezen?

- Andersen, R, P. Duncan & J.D.C. Linnell (Ed.), 1998. *The European Roe Deer: the biology of success*. Scandinavian University Press, Oslo.
- Breukelen, L. van & R. Schoon, 2003. *Beëindiging van de beheersjacht op reeën in de Amsterdamse Waterleidingduinen: Effecten op de populatie*. Gemeentewaterleidingen, Amsterdam.
- Gaillard J.M., J.M. Boutin, D. Delorme, G. Van Laere, P. Duncan, J.D. Lebreton, 1997. Early survival in roe deer: causes and consequences of cohort variation in two contrasted populations. *Oecologia* 112(4): 502-513
- Postma, E., 1999. *Genetische variatie van de populatie reeën (Capreolus capreolus) in de Amsterdamse Waterleidingduinen en enkele andere populaties in Nederland*. Wageningen Universiteit, Wageningen.
- Wahlström L.K., O. Liberg, 1995. Patterns of dispersal and seasonal migration in roe deer (*Capreolus capreolus*). *Journal of Zoology* 235: 455-467.

WAARNEMINGEN

De dans van hermelijn en konijn

Donderdag 12 juni. Het reservaat Den Batte-laer ligt te bakken in de zon. Het geplagde weiland staat droog. Op de kale plekken is de bodem al zomers geschakeerd. Geen vogel te bespeuren. Op een van die kale plekken zit een konijn. Ik twijfel even of het wel een konijn is, is het door het felle licht of het ongewone beeld? Een blik door de kijker brengt uitsluit. Het is wel degelijk Nijntje.

Een ander dier komt in beeld. Lang, smal, op korte pootjes en met een zwart staarteinde. Voorwaar een hermelijn,. Hij loopt vastberaden in de richting van het konijn maar stopt op zo'n 20 cm van de kop. De hermelijn beweegt kop en nek zenuwachtig heen en weer en weet blijkbaar niet wat aangevangen.

Intussen blijft het konijn roerloos zitten. Ik had verwacht dat het zou wegvluchten, maar nee dus. Plots springt de knager omhoog. Tijdens zijn vlucht maakt hij een draai van 180° en landt weer op de grond, ongeveer op dezelfde plek als waar hij is opgesprongen. Echter, in plaats van met z'n kop zit het nu met z'n achterwerk naar de hermelijn gekeerd.

De hermelijn lijkt verrast door de nieuwe situatie. Aan achterwerken heeft hij of zij blijkbaar niet veel boodschap. Na een korte aarzeling loopt de hermelijn om het konijn heen, zodat hij zijn potentiële prooi weer 'in de ogen kan kijken'. Maar dat is niet naar de zin van de knabbelaar. Opnieuw een sprong en een draai van 180°. De begintoestand is hersteld. Maar de hermelijn weet nu direct wat gedaan. Even omlopen en ze staan weer neus aan neus.

Dat alles herhaalt zich nog twee keer. Na vier

sprongen is het konijn de heisa beu en spurt weg naar de dekking van hoog gras. De hermelijn rent er achteraan en verdwijnt eveneens in de begroeiing.

De waarneming heeft bijna 1 minuut geduurd. Op geen enkel moment heb ik een aanvalspoging van de hermelijn gezien.

Jean Kiebooms

Walnoot vangt bosmuis

Op vrijdag 21 november 2003 vonden Joop Penders en Jean Creuwels op een veldweg in Mesch-Eijsden een dode bosmuis. Op zich een beetje vreemd, maar nog vreemder was dat de bosmuis zich had vast gevreten in een walnoot. Het lichaampje voelde nog warm aan. Het was vrij moeilijk om de kop uit de noot te trekken. Het beestje zat compleet klem en daarom hebben we het dier maar zo laten liggen.

Jean H. Creuwels

Moeders beschermen hun jongen...

Op 8 september 1999, een zonnige middag, zat ik grondeekhoorns te observeren in het Calmeynbos in De Panne. Een zogend wijfje was in en rond een hoop takken voedsel aan het zoeken. Onder deze takken bevond zich de ingang naar haar nest met jongen. Plots zag ik in de verte een wezeltje aankomen. Het naderde de takkenbos en toen kregen beide diertjes elkaar in het oog. Er volgde een wilde achtervolging in de hoop takken. Ik verwachtte dat de wezel de grondeekhoorn zou wegjagen of trachten te vangen, maar dat was niet het geval. Toen beide dieren uit de takkenhoop weg spurten, liep de wezel voorop, achtervolgd door de grondeekhoornmoeder! Ze joeg de wezel enkele tientallen meters weg en keerde dan terug naar haar nest, waar ze -na nog even op de uitkijk gezeten te hebben om zeker te zijn dat de wezel weg was- rustig verder ging met voedsel verzamelen. Beide dieren wegen ongeveer 100 gram, maar je zou verwachten dat een roofdier, zoals de wezel, die zelfs rode eekhoorns kan doodbijten die meer dan driemaal zo zwaar zijn, de overhand zou hebben. Het moederinstinct van de grondeekhoorn was blijkbaar zo sterk dat ze haar eigen leven wilde riskeren bij het verdedigen van haar kroost. Of had de wezel geen al te grote honger?

Nog een staaltje van moederinstinct: Ik had een nestkast gecontroleerd waarin een nest jonge boomklevers zat en stond van op een paar meter afstand te kijken hoe de ouders hun jongen kwamen voederen. De nestkast hing langs een weggetje dat door rode eekhoorns regelmatig gebruikt werd om tussen twee bossen heen en weer te lopen. Een van de boomkleverouders was zojuist de nestkast binnengevlogen met wat voedsel, toen over het weggetje een eekhoorn kwam aangelopen. Toen hij de nestkast passeerde, vloog de boomklever eruit en gaf de veel grotere eekhoorn een flinke pik op zijn kop. De eekhoorn, die dit helemaal niet verwacht had, maakte dat hij weg kwam!

Goedeke Verbeylen

HYPERLINK 1-2004

Websites

Bouwchroniek voor dieren

beheerder: Swiss Wildlife Information Service - Wildtier Schweiz, Zürich

url: www.bauen-tiere.ch/startseite/index.htm

onderwerp: bouwen en verbouwen voor dieren

taal: Duits

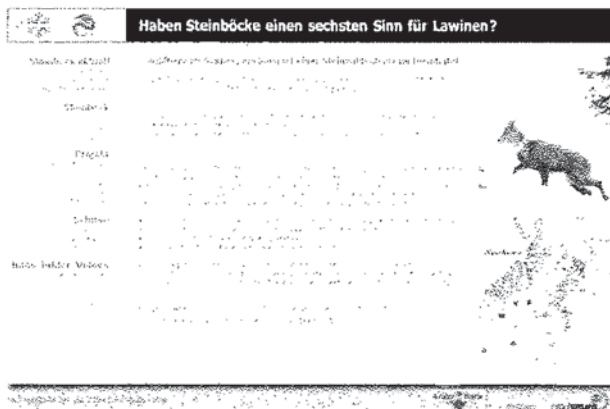

Naarmate *Hyperlink* een nieuwe jaargang ingaat, bemoeilijkt het zoeken naar interessante websites. Ieder kwartaal overvalt me de vrees, de surfer te moeten doorverwijzen naar een monografische site over ene of gene zoogdier-soort, waarvan er dertien zijn in een dozijn. Het blijft voor mij een aangename verrassing als ik op mijn zoektocht naar geheel andere dingen toevallig iets interessant voor *Hyperlink* ontdek. De website *Bouwen en dieren* behoort tot de schaarse buitenbeentjes, waarmee je meteen weet met welk onderwerp ik me de laatste tijd onledig houd. De site is gekoppeld aan een website voor architecten en bouwaannemers en bereikt hiermee rechtstreeks zijn belangrijkste doelgroep. De gebruiker krijgt op een eenvoudige en tegelijk didactische wijze inzicht in verschillende bouwaspecten die voor diverse diersoorten van belang zijn. De toegang tot de website loopt langs drie deuren: een specifieke bouwconstructie, een bouwonderdeel of een diersoort. Naargelang de gekozen ingang krijgt men verschillende inrichtingsmogelijkheden voor een diersoort te zien of krijgt men een overzicht van soorten voor wie onder bepaalde omstandigheden maatregelen zinvol zijn. Zowel grafisch als tekstueel verwerft men al gauw inzicht in de talloze mogelijkheden. Daarbij worden geen details geschuwd, waardoor het niet bij vage suggesties blijft. Naarmate je doorklikt, krijg je

steeds meer gegevens aangereikt. De voorstellen zijn met biologische en ecologische randvoorwaarden omkleed en er wordt gewezen op mogelijke problemen en gevaarlijke punten. En wie daarna nog met vragen zit wordt probleemloos doorverwezen naar deskundigen of gespecialiseerde literatuur. De site is nog in volle ontwikkeling en bespreekt voorlopig nog maar twaalf diersoorten waaronder vier zoogdiersoorten.

Bokkenrijders

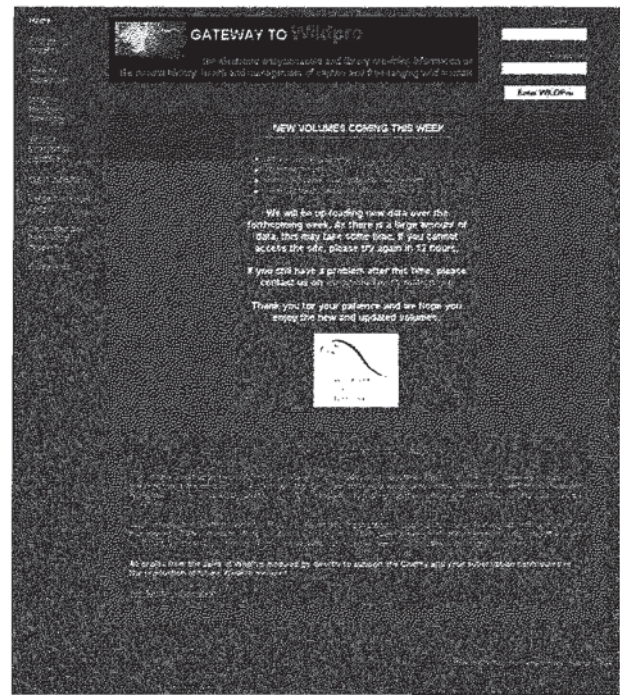
beheerder: Schnee- und Lawinenforschungsinstitut SLF, Abteilung Lebensraum Alpen, Davos
url: www.steinbock.ch/
onderwerp: steenbokken
taal: Duits

Op deze site kan je online volgen hoe het een roedel pas uitgezette steenbokken in de Alpen vergaat. De dieren worden dag op dag door wetenschappers gevolgd. In het dagboek van de onderzoekers kan je nalezen wat de dieren allemaal uitspoken en hoe ze zich doorheen de winter slaan. De verplaatsingen worden op kaarten gereconstrueerd en echte pottenkijkers kunnen zich aan foto's en video's vergapen. Uiteraard krijg je ook een toelichting bij het onderzoeksoepzet, wordt op verschillende onderzoeksaspecten ingegaan en worden de eerste resultaten voorgesteld en bediscussieerd. Er is ook een interessante linkbladzijde in verband met telemetrie, al werkt een deel van de doorverwijzingen niet. En mocht je het allemaal eens zelf willen bekijken dan krijg je een lijstje met waarnemingstips en een formuliertje om je observaties door te spelen.

Zorgzaam met zoogdieren

beheerder: WildPro- Wildlife Information Network, The Royal Veterinary College, London
url: www.wildlifeinformation.org/
onderwerp: verzorging van wilde dieren
taal: Engels

Bij mijn eerste kennismaking wist ik niet goed wat me overkwam: flitsende kleuren, piepkleine foto's en een ongestructureerd rommeltje aan informatie. Maar als doorgewinterd surfer heb ik me meteen herpakt en was ik snel weer bij mijn positieven. Zo zag ik dat achter al die onooglijke beelden een pak waardevolle informatie school. De *WildPro*-website is van veterinaire oorsprong en beoogt informatie te verschaffen over de opvang, de medische verzorging en de herinburgering van in het wild levende inheemse diersoorten, waaronder talrijke zoogdieren. De samenstellers hebben geen moeite gespaard om vanuit alle invalshoeken informatie te vergaren. De site is uit verschillende modules opgebouwd en het geheel wordt met een CD-rom ondersteund. Toch hadden ze er goed aangedaan een vormgever in het webteam te betrekken, want dat had het zoeken beslist vergemakkelijkt. Anderzijds kan ik me best voorstellen dat je als dierenarts of -verzorger geen boodschap hebt aan vormgeving als je een door een auto omgebouwde egel, of een door een overijverige jager aangeschoten das in handen krijgt en er enkel op uit bent snel en gericht informatie over een soort te vergaren. Van voorzorg tot

nazorg wordt alles bondig maar nauwgezet uitgelegd - zij het wel tegen betaling want dit is een betaalsite met democratische prijzen en een gratis toegang voor steuntrekkers. Omdat mijn medische ervaring zich tot mijn puberteit beperkt, heb ik niet alles voor u uitgezocht, maar ik merkte wel op dat de talloze doorverwijzingen hun doel niet missen. Onthoud deze website voor de dag dat u uw besabbelde lievelingsmuis uit de muil van uw kat moet redden.

Cd-rom's

Der Wolf - Le Loup

besteladres: Finajour, Drosselstr. 20, Postfach
234, CH-4106 Therwil, finajour@finajour.ch
auteur: Jean-Marc Landry
taal: Duits en Frans (op één CD)
prijs: 59 CHF (= 38 euro)

De wolf is een dankbare soort voor multimediale uiteenzettingen. Zowel in tekst, beeld en geluid staat de wolf garant voor fascinatie en dat weet de zoöloog Jean-Marc Landry maar al te goed. Hij verenigde de eigenschappen van een boek met de mogelijkheden van het internet en het resultaat is een overzichtelijk en tegelijk veelzijdige, tweetalige monografie. Naast zijn eigen onderzoeken aan wolven in Portugal, Spanje, Frankrijk, Duitsland, Slowakije, Polen, Georgië en de Verenigde Staten heeft hij aan tal van congressen en tentoonstellingen over wolven meegewerkt, waardoor hij stilaan tot de selecte groep van wolfenkundigen is doorgedrongen. Alle foto's, videofragmenten en geluidsopnames zijn van zijn eigen hand en uiteraard deelt hij graag in zijn ervaring. Het geheel levert een fris en goed ogend digitaal naslagwerk op dat zijn steentje bijdraagt tot de kennis van de biologie van de wolf.

Surf ook even naar:

Dieren in het verkeer: Becommentarieerde bibliografie over de veelzijdige effecten van het verkeer op dieren, met tal van literatuurverwijzingen en een overzicht van mogelijke oplossingen. home.t-online.de/home/copris/wildtiere_verkehr.pdf

Duitse zoogdierenwerkgroep: Een verademing voor de surfer. Een eenvoudige maar zeer instructieve website over regionale zoogdierenbescherming en -onderzoek in het Duitse Brandenburg-Berlijn. De groep toont hoe met beperkte middelen een welbedoordachte stek wordt gebouwd waarop ook buitenstaanders graag een kijkje nemen.

www.lfa-saeugetiere.de/

[illegible]

Adoptieouders gezocht: Binnenkort worden de resultaten van een vierjarig veldonderzoek naar het sociaal gedrag van de gramper of grijze dolfijn nabij de Azoren gepubliceerd. Als opwarmer kunt u alvast een kijkje nemen op de website van de stichting Nova Atlantis en een dolfijn adopteren. Dat is eens wat anders dan een Fosterkindje. www.nova-atlantis.info

[illegible]

“..... maar ik houd niet van ze!”

Interview met Reinier Akkermans, oud-hoofdredacteur en -columnist van Zoogdier

“Ik weet veel van zoogdieren, maar ik houd niet van ze!” Deze uitspraak is kenmerkend voor Reinier Akkermans (51); relativiserend en kritisch, soms graag choquerend, maar wel gemeend, openhartig. Hij heeft belangstelling voor alles wat met de vrije natuur verband houdt en zet zich graag én voor de volle 100% in, als dat nodig is. Maar aaibaarheid zegt hem niets. Jarenlang stond zijn column op de achterpagina van Zoogdier. Voor het vorige nummer, van december 2003, schreef hij zijn laatste. De redactie vond ze niet meer passen in de nieuwe opzet van het blad.

Jij was de eerste hoofdredacteur van Zoogdier: hoe ben je dat geworden?

Binnen de VZZ ontstond destijds, zo'n vijftien jaar geleden, behoefte aan een blad met populair-wetenschappelijke artikelen, dat toegankelijk zou zijn voor een breed publiek en toch wetenschappelijk verantwoord. Ik zat toen in het VZZ-bestuur en heb met enkele 'oude relaties', zoals Dirk Criel, Pieter Elbers en Piet van der Reest (en in 't begin ook Jaap Taapken van Huid & Haar), een formule voor Zoogdier bedacht. Het moest een tijdschrift worden met serieuze stukken én actie. De zoogdieren moesten leuk en interessant worden voor een groter publiek dan de Lutra-lezers. Met zowel Nederlandse als Vlaamse

inbreng en een redelijke spreiding over de zoogdiergroepen. Kortom, leuk, maar verantwoord en daarnaast ook kritisch en opiniërend. Ook het wervende karakter vonden wij belangrijk. Het moest de belangstelling voor zoogdieren bevorderen en de omvang van de VZZ vergroten. In grote lijnen is die formule na 14 jaar nog steeds te herkennen 'evenals het oorspronkelijke ontwerp voor de layout van Walter Lentjes'.

Na vijf jaar ben je gestopt als hoofdredacteur. Dat was om privé-redenen: door de geboorte van onze tweeling had ik niet genoeg tijd meer. Maar de achterpagina, die wilde ik wel blijven doen. In eerste instantie gericht op de

werving van leden, werd het allengs meer een spiegel voor de zoogdierwereld. Ik vind het telkens leuk de achterpagina te schrijven: kritisch, relativiserend met een knipoog. Ik wilde de VZZ-mensen eens laten glimlachen en af en toe heilige huisjes omverwerpen, als aanzet voor opinievorming en discussies. Het zoogdierwereldje is teveel naar binnengericht. Jammer dat het opiniërende, de kritische houding van leden binnen de vereniging niet veel weerklank vindt. Overigens krijg ik zelf regelmatig reacties op mijn achterkantjes, zowel bijval als kritiek. Niet dat mijn stukjes altijd even goed waren, maar ik lees ze nog met plezier terug.

Je vindt de leden te weinig kritisch, hoe erg is dat, vaart de VZZ geen juiste koers?

De VZZ doet weinig aan zoogdierbescherming, de nadruk ligt sterk op zoogdierkunde. Terwijl juist bescherming meer en meer nodig is. De vereniging zou moeten opkomen voor de belangen van in het wild levende zoogdieren en duidelijker standpunten moeten innemen. Zoogdier kan een belangrijke rol spelen in de discussie daarover. Dat was oorspronkelijk ook onze opzet: in de naamgeving van Zoogdier is de volgorde (Tijdschrift voor) zoogdierbescherming en zoogdierkunde, bewust omgedraaid. En het is Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, daar staat zoogdierkunde voorop. Wat de Vogelbescherming voor de vogels betekent, zouden wij voor de zoogdieren moeten betekenen. Zoogdieren moeten meer worden gepositioneerd als "daar moet je voor gáán".

Hoe kan de vereniging aan bescherming doen?

Om te beginnen door te fungeren als centrum voor alles rond zoogdieren. Promotiecentrum, vraagbaak, beschermingsplatform: kortom bij alles over zoogdieren moet het publiek aan de VZZ gaan denken: Misschien moet ook de naam worden vergemakkelijkt tot bijvoorbeeld 'zoogdiervereniging': een afkorting als VZZ is buiten de eigen kring nietszeggend. Toetreden tot het mediacircus en proberen externe geldbronnen te verkrijgen. Denk aan de goede doelen loterijen op de televisie. Tegelijkertijd moet de VZZ veldmensen faciliteren en professionals aan zich binden. Daarvoor beschikt de VZZ over twee tijdschriften, kan het veldhulpmiddelen ter beschikking stellen en administratieve romp-

slomp overnemen, bijvoorbeeld Flora- en faunawet-vergunningen regelen (om maar eens een absurde Haagse regeling te noemen). Onder professionals versta ik dan niet alleen beroepsonderzoekers, maar ook deskundige hobbyisten die de VZZ heel veel heeft, en mensen die bij natuurbeheer en -beleid betrokken zijn. Al die mensen zouden het vanzelfsprekend moeten vinden lid van VZZ te zijn.

Hoe zie jij het bureau van de vereniging dan?

Als belangencentrum, als intermediair voor kennisoverdracht en kennis, als basis voor lobby en actie. Het bureau moet een kracht in het veld zijn, dat veelvuldig in de media acteert. Nu is het teveel een projectenbureau, dat zich richt op de verkoop van data en het uitvoeren van onderzoekopdrachten. Onderzoek mag wel en dataverkoop ook, maar beide zijn secundair. Dat soort zaken moet je in een aparte stichting onderbrengen. De vereniging zelf moet meer in de schijnwerpers staan. Dit ten behoeve van de eigen leden en de zoogdieren.

En de rol van het tijdschrift Zoogdier?

De oorspronkelijke formule voldoet nog wel, maar heeft bijstelling, want die is wat slechts geworden. Het blad zou wat meer vrolijkheid mogen uitstralen, zonder meteen aan degeelijkheid in te boeten. Het onderscheid met Lutra, het wetenschappelijke tijdschrift van de vereniging, moet helder zijn en ook vanuit Lutra bewaakt worden. Als een artikel in het Engels is geschreven, is dat onvoldoende reden om het in Lutra op te nemen. Zoogdier mag wat gevarieerder: meer van alles wat, zoals artikelen, opinie en bescherming. Het moet de sfeer oproepen dat het druk is op het zoogdierfront: "zoogdieren niet stoffig, maar trendy".

Ben je zelf nog actief in de natuurbescherming op andere fronten?

Ik doe veel in het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Dat begon in de jaren tachtig, toen ik naar Limburg verhuisde en betrokken raakte bij de totstandkoming van de Limburgse vissenatlas. Eigenlijk heb ik van jongsaf aan belangstelling gehad voor alles wat met de natuur verband hield. Als middelbareschool-jongetje kende ik al heel veel planten, verstierde daardoor vaak de biologieles, als we plantjes moesten determineren. Dan riep ik al meteen door de klas hoe die

plant heette. Daarna de vogels, maar mijn gehoor is niet scherp, ik had moeite met het onderscheiden van de geluiden. Tijdens mijn studie biologie in Utrecht kwam ik in aanraking met zoogdieren. Wat mij trok, was het onbekende, het niet-toegankelijke van zoogdieren, omdat zij zo'n verborgen leven leiden. Met aaibaarheid heb ik niets. Ik weet veel van zoogdieren, maar ik hou niet van ze.

Na de vissenatlas, 'Vissen in Limburgse bekken' kwamen de vlinders in beeld, wat in samenwerking met de Vlinderstichting leidde tot de Vlinderatlas. Van daar uit was het een kleine stap naar de libellen, daar moet ook nog een atlas van komen. En nu ben ik weer terug bij de zoogdieren: als lid van het redactieteam voor een Limburgse Zoogdierenatlas, een samenwerking tussen het Genootschap en de VZZ. Een van de leuke kanten van het Natuurhistorisch Genootschap is, dat het een veldorganisatie is voor iedereen. Je kunt er op elk gebied terecht: planten, insecten, zoogdieren, paddestoelen. Je verbreedt je blik en daar ben ik zelf ook in gegroeid.

Wat heb je nog op je wensenlijstje?

Ik vind dat de natuurverenigingen min of meer gecorrumpeerd raken. Het draait meer en meer om gegevensverkoop. De leden worden zoveel mogelijk aangezet tot het doen van waarnemingen, die dan door de vereniging worden verkocht. Eigenlijk zou er

in Nederland één brede organisatie moeten ontstaan zoals Natuurpunt in Vlaanderen: terreinbeheerders en veldonderzoekers van diverse pluimage onder één dak: een organisatie voor een breed publiek én voor specialisten. Afbreken die verzuiling, weg met de hokjes en oogkleppen. En bovenal minder de oren laten hangen naar het Ministerie van Landbouw en zijn subsidiepotten. Dan heeft de veldbeleving in Nederland toekomst.

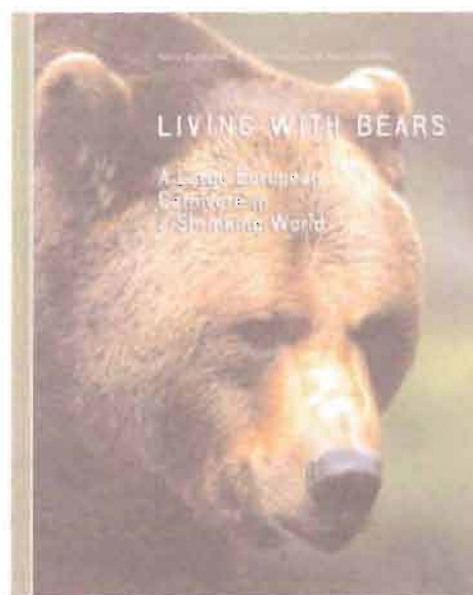
Alice Pillot

BOEKBESPREEKING

Leven met beren

Op het Iberisch en Scandinavisch schiereiland leven nog enkele verspreide populaties beren, lynxen en wolven, dat is bekend. Wie echter een serieuze kans wil maken op een (veilige) ontmoeting met één van deze grote roofdieren, kan beter een trip naar Oost-Europa plannen. Wie daarover wel wat wil lezen, en toch geen saaie rapporten wil doorworstelen, hoeft bij deze niet verder te zoeken. In een vijftiental hoofdstukken schetst een twintigtal deskundige auteurs in dit zeer fraai geïllustreerd boek een overzichtelijk beeld van de geschiedenis (vanaf het Pleistoceen), het beheer en de huidige stand van zaken omtrent de bruine beer en de grote roofdieren in het algemeen in Oost-Europa. Een aantal onderzoeken uit o.a. Slovenië, Kroatië, Tsjechië en Slowakije biedt een klare kijk op het 'samenlevingsprobleem' (bruine beer versus mens, grote roofdieren versus vee), wildbeheer en de jacht op grote roofdieren, enz. Ook wordt ingegaan op het contrast tussen de genadeloze vervolging van weleer en de recente beschermingswetgeving in verscheidene landen anno 2003. Hoewel doorheen het boek de bruine beer het meest uitvoerig wordt behandeld, komen ook de lynx en de wolf ruim aan bod. Ook de Alpen worden in het verhaal betrokken, met een korte uitweiding naar de spontane terugkeer van beren in Oostenrijk, een herintroductieproject van Sloveense beren in Italië, een blik op de recente invasie van wolven in de Franse Alpen en wolven en lynxen in Zwitserland. Naast deze voor de hand liggende reislanden, worden o.a. ook Macedonië, Bosnië of Albanië niet vergeten. Misschien toch één gemis: Roemenië, waar toch nog steeds grote en levensvatbare populaties van de drie soorten leven, wordt in het boek vrijwel buiten beschouwing gelaten. Misschien ontbrak het de auteurs echter aan voldoende contacten en bronnenmateriaal uit dat land. Uiteraard tot de verbeelding sprekend zijn de soms zeer gedetailleerde kaartjes over de verspreiding en het voorkomen van de drie grote roofdieren in de besproken landen, met bijbehorende recente populatie-aantallen. Het boek heeft de uitvoerigheid en het detail van een standaard naslagwerk en de aantrekkelijke leesbaarheid van spannend proza! Na het doorlezen ervan kom je tot de ont-

dekking dat van alle Europese landen Slovenië misschien nog wel het best heeft leren leven met de aanwezigheid van grote roofdieren in de nabijheid van mensen... of zou dat aan de nationaliteit van de auteurs liggen?

Bob Vandendriessche

Boris Kryatufek, Božidar Flajšman & Huw I. Griffiths, 2003. *Living with bears; a large European carnivore in a shrinking world*. Ecological Forum of the Liberal Democracy of Slovenia, Ljubljana. 368 pp. ISBN: 9619052242. Prijs ongeveer € 44,00.

Alles over bevers

De auteurs van dit boek leggen al in hun inleiding de lat voor zichzelf erg hoog: zij willen een boek schrijven waarin alle beschikbare informatie over bevers bijeen is gebracht. Een boek dat bovendien is bedoeld voor een zeer brede doelgroep: van scholieren die een spreekbeurt voorbereiden via propedeuse studenten naar natuurbeheerders, burgers, en alle overigen die een overzicht van alle beschikbare informatie zoeken. Hun boek is dan ook zeer (soms té) uitgebreid geworden.

De samenstellers hebben ervoor gekozen om hun overzicht op te stellen voor zowel de Canadese (Noord-Amerikaanse) als de Europese bever. Daarbij blijkt de Noord Amerikaanse achtergrond van de auteurs: niet alleen doordat ze zich grotendeels tot de literatuur over de Canadese bever hebben beperkt, maar vooral door de vooroordelen ten aanzien van

de 'Old World' die hun beschrijvingen kleuren. Zo blijkt de Europese bever opeens "more ancient and conservative than its New World cousin, thought to be a younger and more progressive species". Misschien dat zij daarom in de eerste paar hoofdstukken zo sterk de nadruk leggen op de, relatief geringe, verschillen tussen de beide soorten!

Voor het historisch overzicht is het leuk om te lezen hoe de beverjacht, bonthandel en verkenning van het Noord-Amerikaanse continent door de Europeanen met elkaar verweven zijn geweest. Net als de overige onderwerpen wordt ook dit onderdeel in overmatig detail behandeld, maar voor de gemiddelde Europese lezer is dit in ieder geval wat minder gesneden koek. Het is intrigerend om te weten te komen dat de huidige problematiek rondom de beide soorten bevers tegenovergesteld is: waar in Europa met man en macht gewerkt wordt aan nieuwe vestigingen van bevers door dure herintroductieprojecten, wordt in de Verenigde Staten met evenveel moeite geprobeerd nieuwe vestigingen te voorkomen en gepleit voor populatiebeperking ter voorkoming van overstromingen en schade aan bossen. Voor Europese lezers wellicht enigszins bevreemdend om te lezen, maar wel een nuttige vooruitblik, mochten de herintroducties aan deze zijde van de oceaan uiteindelijk weer een gezonde populatie bevers opleveren. Ook hier is de kans groot dat, waar bevers en mensen weer tegelijk voorkomen, zij met elkaar in botsing zullen komen. De technieken die aan waterbeheerders geboden worden om te voorkomen dat bevers duikers en watergangen afdammen, kunnen dan

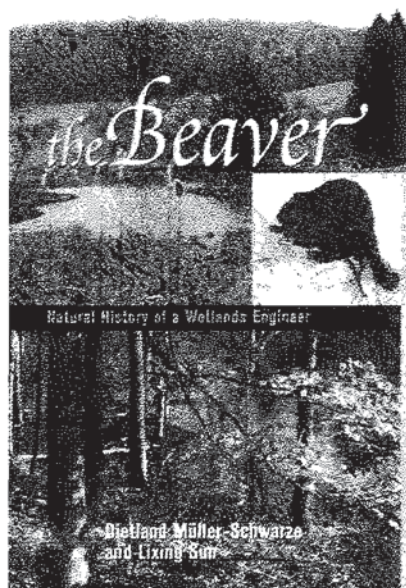
nuttig blijken en wellicht een alternatief bieden voor het afschieten of afvoeren van hele beverfamilies.

Het boek zelf is overzichtelijk van opzet, maar desondanks is het geen prettig boek om te lezen. De regelmatig terugkerende infantiele toon irriteert en de lijn van het verhaal wordt regelmatig onderbroken door eindeloze vergelijkingen met andere zoogdiersoorten. Ook wordt niet consequent omgegaan met begrippen als 'home range', die bovendien vaak pas na een aantal keer gebruiken uitgelegd worden. Het is jammer dat de kwaliteit van de figuren en foto's slecht is, de uitgever heeft waarschijnlijk de prijs laag willen houden. Vanuit een wetenschappelijk oogpunt is ook het nodige op het boek aan te merken. Het belangrijkste punt van kritiek is, dat verschillen in gedrag en ecologie als soortgebonden eigenschappen worden aangemerkt, terwijl zij wellicht het gevolg zijn van verschillen in habitat, populatiedichtheid of de groeifase waarin een populatie zich bevindt. Voor veel figuren is bovendien het bijschrift een probleem: de uitleg is zo warrig dat achterhalen welke informatie uit de grafiek te halen is, een heel gepuzzel wordt. De indruk wordt gewekt, wellicht ten onrechte, dat de auteurs willekeurige figuren hebben overgenomen uit wetenschappelijke publicaties, zonder zich in de inhoud daarvan te verdiepen.

Zijn de auteurs nu geslaagd in hun opzet? Het boek bevat in ieder geval een grote hoeveelheid informatie die makkelijk te raadplegen is voor wie de Engelse taal beheerst. Leuk voor scholieren met een talenknoebel. Voor de gemiddelde geïnteresseerde leek zullen de toon en de grote hoeveelheid details het leesplezier beperken. Wie daardoor voortijdig ophoudt met lezen heeft echter pech: juist de laatste delen over ecologie en bescherming zijn het lezen waard. Voor een natuurbeheerder met weinig kennis van bevers kan het boek wel wat nuttige informatie leveren, maar bieden de Nederlandse rapporten die de afgelopen jaren zijn gepubliceerd minstens evenveel en beter toegankelijke informatie. Met als groot voordeel dat deze niet tussen de informatie over Canadese bevers uitgepuzzeld hoeft te worden.

Meta Rijks

Muller-Schwartz, D. & Sun, L. 2003. *The Beaver - Natural History of a Wetlands Engineer*. Cornell University Press. 190 pp.

Toekomst hamster in Nederland

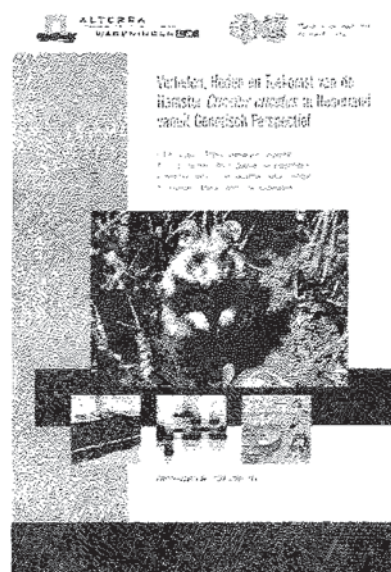
Om te kunnen komen tot een verantwoord hamsterbeheer heeft het ministerie van LNV aan Alterra opdracht gegeven de genetische status van de hamster, *Cricetus cricetus*, te onderzoeken. Dat heeft geresulteerd in het onlangs uitgebrachte rapport 'Verleden, Heden en Toekomst van de Hamster *Cricetus cricetus* in Nederland vanuit Genetisch Perspectief'. Het rapport geeft ook een verantwoording voor het vangen van de laatste in het wild levende Nederlandse hamsters en adviseert met betrekking tot het fokprogramma en het uitzetten van gefokte dieren.

Kern van het rapport vormt de beantwoording van drie vragen: in welke mate is er bij de Nederlandse hamsters sprake van genetische variatie, hoe wordt op grond daarvan de levensvatbaarheid van de populatie ingeschat en hoe is de relatie met populaties in de buurlanden. Het onderzoek naar de genetische variatie betrof een analyse van mitochondriaal DNA (om verwantschap tussen individuen te bepalen) en microsatelliet analyse (waardoor men een indruk krijgt van de genetische variatie binnen een populatie en men individuen van elkaar kan onderscheiden). Geanalyseerd werden monsters van Nederlandse, Belgische, Franse en Duitse herkomst. Omdat er nog maar weinig levende hamsters in Nederland en België zijn, is ook gebruik gemaakt van DNA van opgezette hamsters en balgen in musea. Bovendien kon daardoor iets gezegd worden over de geschiedenis van het DNA van de hamsters in de laatste honderd jaar.

Uit de analyses bleek, dat binnen de populaties van Nederland en België nauwelijks genetische variatie bestaat: op grond van DNA onderzoek zijn individuen niet van elkaar te onderscheiden. Ook tussen de beide populaties is weinig verschil. Vergelijking met het onderzochte museummateriaal toont aan, dat de populaties altijd al sterk verwant waren en dat de variatie recent achteruit is gegaan. De nu resterende individuen bezitten nog maar een fractie van hun oorspronkelijke genetisch kapitaal. De dichtstbijzijnde Duitse populatie blijkt ook zeer verwant, maar heeft wel wat meer 'interne' varianten. De enige West Europese populatie die intern een grote genetische variatie heeft, bevindt zich in Saksen-Anhalt in Midden-Duitsland, en omvat qua aantal dieren een veelvoud van de andere West Europese populaties. Naarmate de geografische afstand

toeneemt, verschillen populaties in genetisch opzicht méér van elkaar.

Onderzocht is ook hoe het staat met negatieve effecten van inteelt binnen het lopende Nederlandse fokprogramma. De 15 wilde hamsters die in 1999 gevangen zijn, waren vrijwel zeker zeer nauw verwant. Van de 339 jongen, die in drie jaar geboren werden, vertoonden er slechts 15 een aangeboren afwijking. Wel lijkt de vruchtbaarheid van de dieren lager dan in het wild, maar dat kan voor een deel een gevolg zijn van stress door gevangenschap. Uitgezette jonge dieren bleken namelijk veel sneller volwassen en reproductief te zijn dan leeftijdgenoten in hokken. En tenslotte heeft de hamster de laatste honderd jaar redelijk overleefd, ondanks isolatie en inteelt. En hiermee kon een laatste, misschien wel cruciale vraag beantwoord worden: is het verantwoord om hamsters met een geringe genetische variatie uit te zetten? Het antwoord is voorzichtig positief. Maar er is wel achteruitgang, op grond waarvan de onderzoekers het wenselijk achten om de genetische variatie te vergroten door de inbreng van 'nieuw bloed'. Daarbij manen zij echter tot voorzichtigheid. De hamsters in Nederland en België zijn al zó lang geïsoleerd, dat waarschijnlijk 'lokale adaptatie' heeft plaatsgevonden. Vreemde hamsters missen die adaptatie en kunnen bovendien ziekten meebrengen waartegen 'onze' hamsters niet (meer) resistent zijn. Door kruising kan de lokale adaptatie verloren gaan of verminderen, terwijl ziekten desastreus kunnen zijn. Geadviseerd wordt derhalve, de nieuwe hamsters te kiezen uit de meest verwante populaties: die in België en in Nord Rhein-Westfalen.

Het rapport is zeer leesbaar en ook voor degenen, die in de genetica niet goed thuis zijn, interessant (en leerzaam). Een minpuntje is, dat de eerste bladzijden (Woord vooraf, Inleiding en Samenvatting) veelal dezelfde informatie bevatten; maar gelukkig wekken ze toch voldoende interesse om tot dóórlezen te verleiden.

Alice Pillot

Jansman H.A.H et al., 2003. *Verleden, Heden en Toekomst van de Hamster Cricetus cricetus in Nederland vanuit Genetisch Perspectief*. Alterra-rapport 861, Wageningen. ISSN 1566-7179. 54 blz. Te bestellen door € 19,- over te maken op rekening nummer 36 70 54 612 t.n.v. Alterra, Wageningen onder vermelding van: Alterra-rapport 861.

Vlaamse zoogdieratlas

Nog (net) niet verschenen, maar al wel in druk: 'Zoogdieren in Vlaanderen, ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002'. Kortweg: 'Zoogdieratlas van Vlaanderen'. De gezamenlijke inspanning van de zoogdierenwerkgroep van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) en diverse andere Vlaamse vleermuis- en zoogdierwerkgroepen (tegenwoordig verenigd in Natuurpunt) heeft geleid tot een magnifieke uitgave over de zoogdieren van Vlaanderen. Een voorproefje uit de atlas is verschenen in Zoogdier 14(2) als kort artikel over de bosvleermuis in Vlaanderen.

De atlas wordt geopend met twee relatief korte en 'droge' hoofdstukken: één over de wijze waarop de atlas tot stand is gekomen en het tweede over de geldende wet- en regelgeving. Niet elke lezer zal in deze hoofdstukken veel interessants verwachten, maar dat is ten onrechte! Het eerste hoofdstuk geeft een goed beeld van de geschiedenis en ontwikkeling van het zoogdieronderzoek in Vlaanderen, het tweede hoofdstuk geeft een goed overzicht van de wet- en regelgeving, die op het gebied van de bescherming van zoogdieren steeds ingewikkelder wordt. Daarom is het voor professionals en vrijwilligers belangrijk om op de hoogte te blijven. Te meer omdat niet alleen de bescherming van zoogdieren beter (lees: strenger) wordt, maar ook het onderzoek aan en naar zoogdieren meer en meer aan regels is gebonden.

Het grootste deel van de atlas bestaat uit soortbeschrijvingen. Volgens een vast stramien worden, per soort, de uiterlijke kenmerken en de ecologie (biotoop, verblijfplaatsen, voortplanting, etc.) besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de Europese en Vlaamse verspreiding (voorkomen). Daarbij is de recentste ecologische informatie over de soort opgenomen. Dankzij de inzet van nieuwe onderzoekstechnieken en de sterke groei van het aantal waarnemers is de kennis over zoogdieren, met name over vleermuissoorten, de afgelopen tien jaar enorm toegenomen. De atlas is het eerste standaardwerk dat deze kennis voor een breed lezerspubliek toegankelijk maakt. Een aandachtige lezer zal hier en daar nog wel eens de wenkbrauwen fronsen, met name waar het gaat om informatie over het voorkomen van zeldzame of lastig te determineren soorten (hamster, otter, lynx), maar dat mag de aanschaf van dit standaardwerk absoluut niet in de weg staan.

In de meeste verspreidingskaarten of in toegevoegde kaarten en figuren wordt bovendien extra informatie gegeven over de wijze waarop waarnemingen zijn verricht of hoe goed een atlasblok (5x5 km) op het voorkomen van die soort is onderzocht. Door deze aanpak toont de atlas niet de gebruikelijke kale verspreidingskaartjes met alleen 'positieve' waarnemingen (soort is vastgesteld). Uit de kaartjes is nu ook af te leiden waar onderzoek wél heeft plaatsgevonden, maar de soort niet is aangetroffen. Door deze uitwerking van de gegevens kan met recht gesproken worden van een 'Ecologische Atlas van de Vlaamse Zoogdieren'. De

atlas is dan ook een absolute aanrader voor een ieder in België en Nederland die in zoogdieren geïnteresseerd is!

Maurice La Haye

Verkem, S., J. De Maeseneer, B. Vandendriessche, G. Verbeylen & S. Yskout, 2004. *Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002*. Natuurpunt Studie & JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België. ISBN 90-77507-01-9. 456 blz., €35,-. Leden van Natuurpunt en JNM krijgen 10% korting.

Te bestellen bij:

Natuurpunt Winkel, tel. (0)14-47 29 56 - www.natuurpunt.be of zoogdieratlas@natuurpunt.be
JNM-infocentrum, tel. (0)9-223 47 81 - www.jnm.be

FORUM

De terugkomst van de bever in Vlaanderen: wat is er gebeurd en hoe moet het verder?

In Zoogdier 14(3) verscheen een artikel over de bevers in België. De Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt stelt vast dat daarin omtrent de situatie van de bever in Vlaanderen een aantal stellingen en appreciaties werden verspreid die niet als verenigingsstandpunt kunnen beschouwd worden, maar alleen onder de verantwoordelijkheid van de auteur(s) vallen. In een eerder bericht (zie Natuurblad 2(4), 2003; Natuur.netwerk 2(5), 2003) heeft Natuurpunt al gesteld dat ze de wijze waarop de herintroductie heeft plaatsgevonden ten stelligste afkeurt. Deze afkeuring willen wij hier nader toelichten.

Was spontane terugkeer mogelijk?

In België is de bever waarschijnlijk achteruitgegaan sinds de 16e eeuw, om volledig te verdwijnen in 1848 (volgens een gegeven uit Lorraine pas in 1890-1900). In Wallonië verschenen in 1990 voor het eerst weer bevers, in het bekken van de Roer in de Hoge Venen, afkomstig van de Duitse Eifel. Uitbreiding naar de rest van België werd mogelijk geacht op vrij lange (20-30 jaar) termijn. In 1998-2000 gebeurde echter een niet-officiële herintroductie van 101 bevers (4 uit de Elbe en 97 uit Beieren)

in Wallonië, voornamelijk in de Ardennen en de omgeving van Namen. Tien van deze dieren werden uitgezet in een vijver naast de rivier Argentine, net over de Vlaamse grens (Rixensart). De Waalse populatie wordt nu op 150-200 bevers geschat.

In Nederland waren zeven bevers, eveneens afkomstig uit de Duitse Eifel, aanwezig langs de Maas in de provincie Limburg. In de herfst van 2002 werden hier nog eens tien Elbebevers bij losgelaten. In oktober 2003 werd de populatie nog eens aangevuld door een uitzetting in Thorn, net over de Vlaamse grens (maar zonder overleg met de Vlaamse waterloopbeheerders). Ook vanuit deze hoek konden we dus bevers verwachten in Vlaanderen en werden er op de Grensmaas zelfs al zwervende dieren gesignaleerd. Er waren dus voldoende indicaties dat spontane herkolonisatie van de Vlaamse waterwegen door deze grote knager in de niet al te verre toekomst plaats zou grijpen.

Waar kwamen de bevers uiteindelijk vandaan?

In de lente van 2000 werd de eerste bever gesignaleerd in Vlaanderen, in de provincie Vlaams-Brabant, afkomstig van de Waalse populatie net over de grens. Sindsdien nam het aantal sporen langs de rivieren Dijle en Laan ten zuiden van Leuven gestaag toe en werd het aantal aanwezig bevers op 3-5 geschat, maar werd geen teken van voortplanting vastgesteld. Ook in de provincie Limburg (Voeren) werden herhaaldelijk bevers gesignaleerd in 2002 en 2003, op ca. 50 km van Durbuy, de dichtstbijzijnde Waalse uitzetlocatie. Deze waren waarschijnlijk eveneens afkomstig van de Waalse populatie.

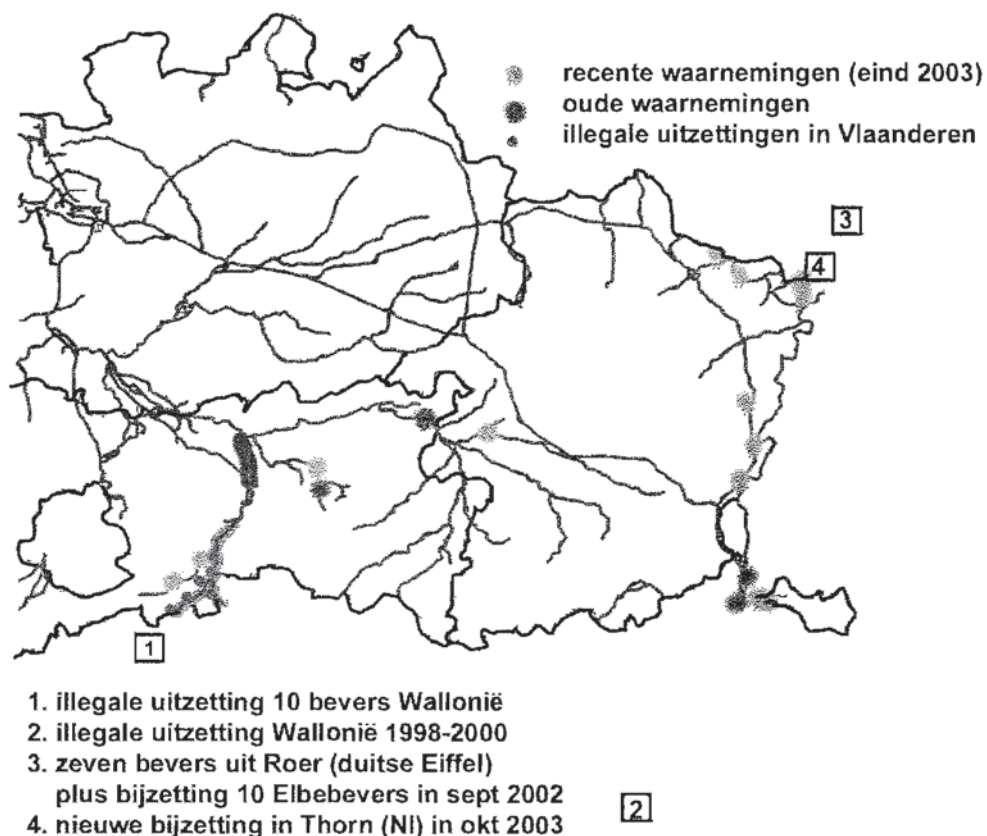
Met het oog op een toekomstige aanvulling van de zich nog niet voortplantende Vlaamse bevers, liet AMINAL afdeling Natuur een haalbaarheidsstudie voor de herkolonisatie door de bever van het bekken van Schelde en Dijle uitvoeren door het Nederlandse studie bureau Alterra. Deze studie concludeerde dat er in het studiegebied ruimte was voor een levensvatbare beverpopulatie van minstens 40 families (ca. 160 dieren), die zich op een geringe afstand van de uitzetlocatie zouden vestigen en geen problemen zouden veroorzaken. Er werd van uitgegaan dat de verschillende belangengroepen (zoals de rattenbestrijdingsorganisaties, jagers, vissers, landbouwers en plaatselijke bevolking) zich zonder meer aan de aanwezigheid van de bever zouden aanpassen.

Begin april 2003 werden in de Dijle klemmen afgeslagen en vangmateriaal voor muskusratten op de kant gegooid door onbekenden en werd aan AMINAL afdeling Water gevraagd om hun bestrijdingsmethodes aan te passen, met het oog op het mogelijke gevaar voor de enkele bevers die reeds aanwezig waren. Het vangmateriaal werd tijdelijk verwijderd en de vloten met lokaasklemmen werden voor het terugplaatsen overkapt met stevige gaasdraad.

Nog voor de Vlaamse overheid op basis van de haalbaarheidsstudie kon beslissen om al dan niet verder te gaan met de voorbereiding van een officiële herintroductie, werden op 11 april 2003 20 Beierse bevers van ongekende leeftijd en geslacht losgelaten op minstens zes locaties langs de Dijle en de Laan. Dit gebeurde op een niet-officiële wijze, zonder enige opvolging vanuit wetenschappelijke instellingen en zonder voorbereiding of officiële informatie naar de verschillende belangengroepen toe. De Duitse beverbioloog Gerhard Schwab, die dacht dat het om een officiële herintroductie ging (alles gebeurde in vol daglicht), transporteerde de bevers vanuit Beieren naar Vlaanderen. In Vlaanderen wordt dit als een illegale actie beschouwd, gezien het verboden is om beschermde dieren - wat de bever is sinds 2001 - in bezit te hebben en te transpor-

teren zonder officiële toelating van de overheid (Vlaams Besluit van 13 juli 2001). Enerzijds werden sommige dieren vrijgelaten in een kunstburcht om stress te verminderen, maar anderzijds bevonden verschillende van de uitzetlocaties zich onverantwoord dicht bij de weg, geen rekening houdend met de mogelijkheid dat dit tot verkeersslachtoffers had kunnen leiden. Volgens Gerhard Schwab werden de bevers genetisch onderzocht (minstens 1 dier per familie) om zeker te zijn dat er zich geen Canadese bevers tussen bevonden, die in Duitsland soms ontsnappen uit gevangenschap.

Amper twee maand later waren al minstens twee van de uitgezette dieren Leuven gepasseerd, voorbij een aantal vrij grote barrières. Eén ervan werd verward met een beverrat en afgeschoten in Lubbeek (ca. 30 km verder) en een ander verbleef tijdelijk op de Demer ter hoogte van Diest (ca. 45 km verder) en clook daarna op in Lummen (nog eens 12 km verder). Overigens zijn er in het buitenland zelfs verplaatsingen van meer dan 200 km bekend. De beversporen die tijdelijk gevonden werden op de Dijle ten noorden van Leuven zijn mogelijk van deze dieren afkomstig. Voor het overige zijn er permanent bevers aanwezig langs de Dijle en de Laan ten zuiden van Leuven en zijn er ook sporen gevonden op de IJse.

Vlaamse overheid

Naar aanleiding van deze actie heeft de Vlaamse leefmilieuminister, Ludo Sannen, via zijn administratie een klacht tegen onbekenden ingediend wegens de illegale uitzetting van bevers in de Dijlevallei, onder meer in Huldenderg en Overijse. De gerechtelijke diensten trekken intussen na waar de bevers vandaan komen en wie hiervoor verantwoordelijk is. In zijn persbericht van 10 juni 2003 gaf minister Sannen aan niet gekant te zijn tegen de aanwezigheid van de bever in Vlaanderen op zich, maar hij heeft na overleg met de Vlaamse leefmilieuadministratie AMINAL, het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer en het Instituut voor Natuurbehoud wel met klem afstand genomen van deze illegale uitzetting.

Ook de betrokken Vlaamse overheidsinstellingen, die sinds jaren werk maken van een wetenschappelijk verantwoorde herintroductie van verdwenen inheemse soorten, zijn niet te spreken over de manier waarop de uitzetting gebeurde. Deze illegale uitzetting doorkruist de plannen van de overheid om op een gecontroleerde en verantwoorde wijze de diersoort te herintroduceren. Er zijn momenteel nog onvoldoende studieresultaten naar de geschiktheid van dit gebied voor herintroductie. De afdelingen Natuur en Water van AMINAL hebben intussen de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen genomen. Een stuurgroep van de Vlaamse overheid zal de beverpopulatie nu nauwgezet volgen en ingrijpen als bevers voorkomen op plaatsen waar ze niet thuishoren. In geval van schade aan persoonlijke eigendommen, is ondertussen geregeld dat de betrokkenen aanspraak kunnen maken op een schadevergoeding.

In landen waar de herintroductie van bevers op een officiële wijze gebeurde, nam de voorbereiding en informatieverstrekking naar de verschillende belangengroepen verscheidene jaren in beslag. In sommige landen duurde de voorbereiding zelfs zo lang dat de bevolking begon te vragen wanneer de herintroductie eindelijk zou plaatsvinden. Dit is natuurlijk een ideale situatie. In Vlaanderen werden we geconfronteerd met een plotse en onverwachte aanwezigheid van bevers, die daardoor in vele gevallen negatief bekeken wordt.

Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt

Als natuurvereniging staat Natuurpunt ten volle achter de terugkomst van de bever, die hier thuishoort en voor een verrijking van onze

natuur zal zorgen. Natuurpunt distantieert zich echter van de illegale uitzettingen en ijvert er voor om de knelpunten, die door deze illegale herintroductie nog eens extra in de verf gezet zijn, weg te werken en de bever weer een plaats te geven in onze natuurgebieden.

Gezien het ruimtegebruik in Vlaanderen, is het te verwachten dat de terugkomst van deze grote knager niet zonder wrijvingen zal gebeuren. Het is een illusie om te veronderstellen dat de bevers zich enkel in natuurgebieden zullen vestigen. De bever is wettelijk beschermd, maar er is momenteel nog geen voldoende uitgebouwd systeem voor schadepreventie en -vergoeding. Door de illegale uitzetting is de beverdensiteit sterk toegenomen en wordt de problematiek des te opvallender. We vrezen dat als de populatie toeneemt en uitzwermt, de conflicten zullen toenemen. Het is dan ook dringend nodig dat de overheid werk maakt van een realistische bevervisie. Als de overheid echt staat achter een permanente aanwezigheid van bevers in Vlaanderen, dan moet er overleg komen tussen alle belangengroepen en zal er ook geïnvesteerd moeten worden in personeel (o.a. voor een aangepaste rattenbestrijding en waterlopenbeheer).

Bij herintroductie dient een aantal wettelijke voorschriften in acht genomen te worden. Hoewel deze voorschriften in de ogen van sommigen misschien te complex zijn en/of leiden tot het te lang aanslepen van dossiers, zijn ze het resultaat van overleg met de verschillende actoren en zijn ze gegrondvest op heel wat wetenschappelijk onderzoek.

Voor wat betreft het wetenschappelijke luik zijn er de IUCN-regels (International Union for the Conservation of Nature), die o.a. stellen dat het al dan niet slagen van een herintroductie moet opgevolgd en waar nodig bijgestuurd worden. Concreet vertaald betekent dit hier logischerwijs dat conditie, geslacht en leeftijd van de bevers had moeten bepaald worden vóórleer de dieren los te laten. Elk dier had minstens individueel gemerkt en eventueel van een zender voorzien moeten worden om het lot en de impact van de populatie op het milieu te kunnen nagaan. Door het loslaten van dieren waarover weinig of niets geweten is, gaan tal van interessante gegevens verloren, die de besluitvorming rond herintroductie in de toekomst eenvoudiger hadden kunnen maken en de huidige herintroductie waar nodig hadden kunnen bijsturen. Daarom pleit

de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt ervoor dat er alsnog en zo snel mogelijk van start gegaan wordt met een degelijke professionele monitoring van deze jonge beverpopulatie, door een door de overheid bevoegd verklaarde instantie. Zij roept dan ook op om alle waarnemingen van bevers en beversporen door te geven aan de Zoogdierenwerkgroep of op de Beverlijn van de Vlaamse overheid, nummer 0478/79.52.46.

Acties als deze illegale herintroductie tonen dus hoe een soortenbeleid in natuurgebieden niet gevoerd moet worden, en zorgen voor een heel aantal vragen en problemen, die opgelost hadden moeten zijn voor de herintroductie plaatsvond! Daarom distantiëert de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt zich ten stelligste van alle acties en activiteiten georganiseerd door het 'Netwerk Bever' en de 'Rangers', die mee verantwoordelijk zijn voor de illegale beveruitzettingen in Vlaanderen.

*Zoogdierenwerkgroep Natuurpunt vzw
Kardinaal Mercierplein 1
B-2800 Mechelen, België*

VERENIGINGSNIEUWS

Verspreidingsonderzoek

Na lang dralen, tweemaal Kamervragen en amendementen, heeft het ministerie van LNV eindelijk besloten geld uit te trekken voor een Nationaal Programma Verspreidingsonderzoek (NPV). Doelstelling van dit programma is het zo gedetailleerd mogelijk in kaart brengen van het voorkomen van planten en dieren in Nederland. De gegevens moeten in een databank komen waar overheden, organisaties, ondernemers, burgers enz. een beroep op kunnen doen als ergens in den lande een ingreep in het landschap gepleegd wordt waarbij de belangen van beschermde dieren en planten geschaad kunnen worden. Indien dit het geval is dan kunnen tijdig passende maatregelen, waaronder compensatie en mitigatie, genomen worden. Het stilleggen van een reeds begonnen ingreep zou hiermee voorkomen moeten worden (het belang van de ondernemers en overheden) en het verstoren of doden van een beschermde soort door onwetendheid

(het belang van natuurbeschermers en -wederom - overheden). De gegevens worden, net als nu al het geval is, via het Natuurloket beschikbaar gesteld.

De bedoeling is dat de Particuliere Gegevens-beherende Organisaties (PGO's), waaronder de VZZ, met hun netwerken van vrijwilligers de gegevens verzamelen en de databank of databanken gaan beheren. De bedoeling is bovendien dat dit een continu proces is, zodat de databank zo actueel mogelijk is. Ongeveer elke tien jaar (dit verschilt per soortgroep) zou de databank ververst moeten worden.

Het gaat dus niet om het maken van een atlas (= boek). Dit kan voor de PGO natuurlijk wel een middel zijn om vrijwilligers enthousiast te krijgen voor het veldwerk, maar de financiering van een atlas dient dan van elders te komen.

Wat precies beschikbaar gesteld wordt is nog een punt van discussie. In principe kunnen gegevens zeer nauwkeurig verzameld worden: 100 m of zelfs 1 m. Om heel Nederland op die schaal in kaart te brengen vergt een enorme inspanning. Het geld van LNV is daarvoor niet voldoende. Er zullen dus nog meer financiers aan dit programma moeten gaan deelnemen, zoals provincies, gemeentes en de grotere terreinbeheerders. Maar ook dan is het de vraag of - zeker wat betreft de zoogdieren - dit detailniveau landdekkend gehaald kan worden. De meeste PGO's streven wel naar het zo gedetailleerd mogelijk verzamelen, maar zijn voorlopig terughoudend in het zeer gedetailleerd leveren via een nationaal loket.

Het programma bestaat uit twee delen: een inhaalslag en regulier werk. Beide zouden dit jaar moeten starten.

De inhaalslag is bedoeld om in korte tijd gegevens te verzamelen van de soorten waar nu weinig van bekend is of waarvan enkele duidelijke en belangrijke delen van het areaal niet in kaart gebracht zijn. Te denken valt aan de eikelmuis en enkele vleermuissoorten.

Het reguliere werk betreft het actueel maken en houden van de bestaande databanken. Hiervoor trekt het ministerie gedurende tien jaar geld uit.

De VZZ staat nu voor een enorme uitdaging. Dit jaar heeft ze de kans om te laten zien dat ze haar doelstelling - het bevorderen van de zoogdierstudie en -bescherming - kan waarmaken.

zomerkamp van de Veldwerkgroep dat, zoals gebruikelijk, buiten Nederland plaatsvindt. De doelstelling van de zomerkampen is het uitwisselen van kennis met collega-organisaties over zoogdieren, zoogdieronderzoek en -bescherming. Ook biedt het de leden van de VZZ de kans om soorten te leren (her)kennen die in Nederland en België zeldzaam zijn.

Twee jaar geleden vond het kamp plaats in Bulgarije. De contacten die daar zijn ontstaan hebben geleid tot een project: de productie van een boek over de Bulgaarse zoogdieren. Het boek geeft een beschrijving van de soorten, geïllustreerd met foto's en tekeningen, en zal tevens ingaan op de levenswijze, het voorkomen in Bulgarije, hun status en, indien van toepassing, bedreigingen.

Het boek wordt geschreven door leden van de volgende Bulgaarse organisaties: het Museum voor Natuurlijke Historie, de Vleermuiswerkgroep en het Wilderness Fund. De VZZ begeleidt op afstand.

UIT HET BESTUUR

Vereniging, stichting en bureau

De vereniging wordt groter. Het aantal leden neemt langzaam maar zeker toe en vooral het aantal betaalde projecten en andere activiteiten die door leden en door ons bureau worden uitgevoerd groeit. Daarnaast is er een proces op gang gekomen waarin het bureau en de VZZ als organisatie professionaliseren. Als eerste belangrijk aandachtspunt hebben wij ons gericht op het verbeteren van de administratie en de financiële boekhouding en verantwoording. Daarbij illustreren cursussen voor medewerkers, verbeteringen in de werksituatie op het bureau en betere arbeidsvoorzieningen dit proces. Ook de prestaties van de redacties van onze bladen en websites passen in dit proces. Daarnaast was er behoefte aan duidelijkheid over de rol van het bureau binnen de vereniging en aan een heldere structuur binnen het bureau met het oog op taken en verantwoordelijkheden. Wat de vereniging betreft ontstond de behoefte aan een antwoord op de vraag "waar wil de VZZ als vereniging naar toe?".

Het antwoord staat in het manifest van de vereniging 'Zoogdieren, die geef je de ruimte', ter ere van ons 50-jarig jubileum. Hierin zijn de vier speerpunten beschreven waarop de VZZ zich de komende jaren wil richten:

- monitoring- en verspreidingsonderzoek
- oprichten van het Netwerk Zoogdierwachten (bescherming)
- voorlichting en educatie
- zoogdieronderzoek

De VZZ heeft de ambitie uit te groeien tot 'DE zoogdiervereniging van Nederland'. De agenda van het bestuur is de afgelopen tijd dan ook vooral gevuld met zaken die te maken hebben met de vraag: hoe realiseren we dit allemaal, uitgaande van onze basis met enthousiaste vrijwilligers, een professioneel projectenbureau maar met weinig structurele middelen? Allereerst hebben we de rol van het bureau en de relatie tussen bureau en vereniging duidelijk gemaakt. Uitgangspunt daarbij is dat de vereniging moet kunnen doorgaan als het onverhoopt slecht gaat met het bureau. Daarvoor is op de laatste ALV het voorstel gedaan om binnen de vereniging het bureau onder te brengen in de "Steunstichting VZZ". De stichting heeft als doel: het steunen van de vereniging. Daarvoor voert de stichting, in opdracht van de vereniging, projecten uit en ondersteunt haar bij het uitvoeren van activiteiten ten behoeve van haar leden en voert, in opdracht van derden, betaalde projecten uit.

Het bestuur van de stichting is afkomstig uit het VZZ-bestuur. Dit moet ook de begroting van de stichting goedkeuren. En door middel van de ALV houden de leden zeggenschap over de stichting. De stichting opereert onder de naam van de VZZ en kan zich niet als een aparte organisatie presenteren. Het bureau blijft de constant draaiende motor binnen en het uitvoerend orgaan van de vereniging. Dit organisatievoorstel is begin februari met onze Adviesraad besproken en is daar positief ontvangen.

De statuten van de stichting staan op de agenda van de komende ALV en zijn op onze website te lezen.

Ook voor de vereniging zijn nieuwe statuten gemaakt (staan ook op de agenda van de ALV). Ze vroegen om bijstelling, o.a. vanwege veranderingen in doelstellingen en activiteiten van de VZZ en de bevoegdheden van bestuursleden. Enkele opvallende wijzigingen zijn:

rondom de langste dag (21 juni) gevaren. Dit om meer te profiteren van het daglicht en zo de kans op het zien van bevers te vergroten.

Resultaten van 2003

Tijdens de drie weekenden in 2003 was het erg mooi weer. Door de windstilte konden rimpelingen in het water goed gezien worden en doordat er bijna geen bewolking was, bleef het lang licht. In totaal, over de drie weekenden, zijn binnen de transecten 57 bevers gezien. Gemiddeld was dat per transect 1,9 bever en was de kans om tijdens het varen van een transect één of meer bevers te zien 0,7.

Trend

In 2003 werden in het Nationaal Park De Biesbosch meer bevers gezien dan in de voorgaande twee jaren. De toename van het waargenomen aantal bevers kan duiden op een werkelijke toename van het aantal dieren, of kan veroorzaakt zijn door de zeer gunstige weersomstandigheden of door toeval. Het totaal aantal boten dat tijdens de tellingen genoteerd werd, als indicatie voor de recreatiedruk, was hoger dan in 2002. Omdat het aantal waargenomen bevers óók groter was, lijkt de recreatiedruk niet van invloed te zijn op het voorkomen van bevers.

Samenvattend kan gesteld worden, dat er in het jaar 2003 meer bevers zijn waargenomen dan in de afgelopen jaren, maar dat het nog te vroeg is om te concluderen dat de populatie

bevers in het Nationaal Park De Biesbosch daadwerkelijk groter is dan in de voorgaande jaren. De vooruitzichten lijken echter gunstig.

Ook in 2004 organiseert de Beverwerkgroep Nederland (BWN) weer bevertransecttellingen. Lid worden van de BWN? Stuur een e-mail naar a.vandersluijs@vzz.nl of bel naar de VZZ in Arnhem 023-3705318.

Verder lezen?

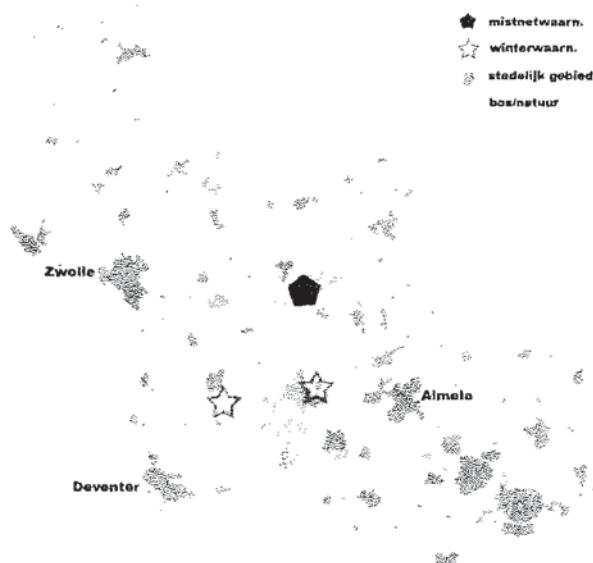
Dijkstra, V.A.A., 1996. *Aantalsontwikkeling van de bever in het Nationaal Park De Biesbosch in 1995*. Mededeling 31 van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming: 34 pp. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek/Staatsbosbeheer Regio Brabant-West/Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Wageningen/Tilburg/Utrecht.

Niewold, F.J.J. & D.R. Lammertsma, 2000. *Ruim 10 jaar bevers in de Biesbosch. Een evaluatie van de populatieontwikkeling tot 2000*. Alterra-rapport 015; 70 pp. Alterra, Wageningen.

Nolet, B. A. 1994. *Return of the Beaver to the Netherlands. Viability and Prospects of a re-introduced population*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

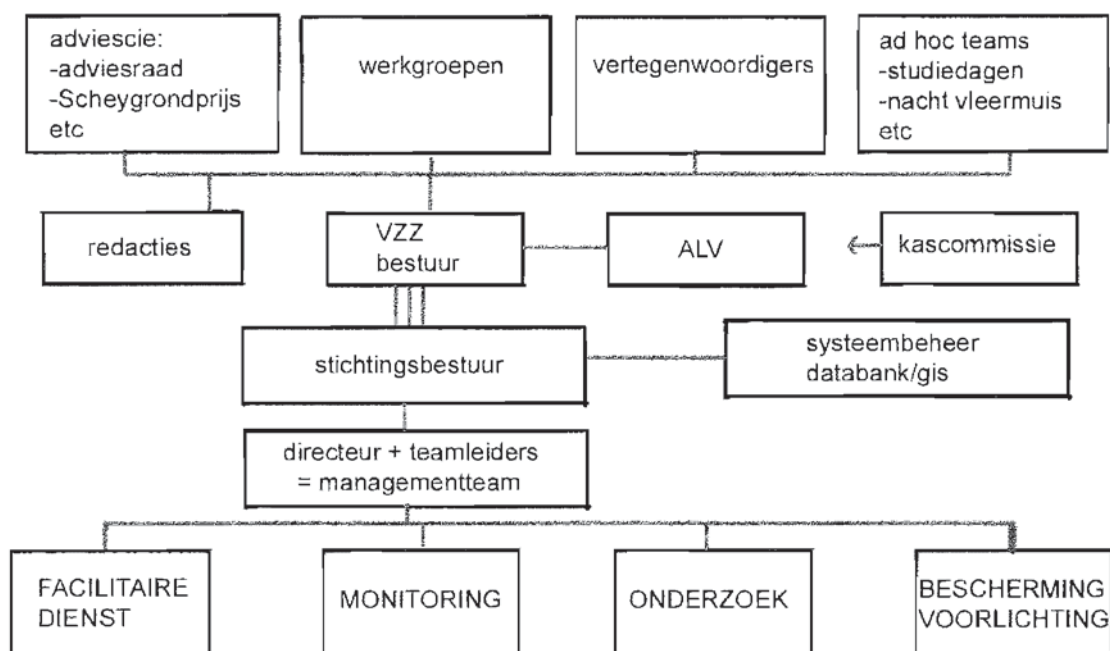
Stoltenkamp, H. 1986. Over de bever (*Castor fiber* L.). Deel 2: De bever in Nederland. *Natura* 83 (10): 292-298.

Annemarieke van der Sluijs &
Vilmar Dijkstra
p/a Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem

Rectificatie

Het kaartje bij 'Bechsteins vleurmuizen in Overijssel' in Zoogdier 4 van vorig jaar was niet helemaal juist. De legenda vermeldde een kolonielocatie, maar dat moest een mistnetlocatie zijn (zie boven). Kolonies komen wellicht dit jaar op de kaart!

- het afkorten van onze lange naam voor dagelijks gebruik tot Zoogdierverseniging VZZ
- het schrappen van de toevoeging Benelux.

Aan de ene kant omdat we intussen internationaal aan onderzoek en bescherming doen (binnen en buiten Europa) dus ook internationaal fondsen moeten kunnen werven. Aan de andere kant omdat wij dan als 'de zoogdierverseniging van Nederland' gelijkwaardig kunnen samenwerken met organisaties uit andere landen.

Om ons bureau slagvaardiger te maken wil het bestuur gaan werken met teams die invulling geven aan de vier speerpunten. De figuur op deze pagina geeft aan welke teams dan denkbaar zijn, maar bedacht moet worden dat de situatie in de figuur als een wens voor de toekomst moet worden gezien. Immers, de bestaande praktijk is dat op bepaalde terreinen al veel gebeurt en op andere minder. De exacte naamgeving en invulling van de teams is nog een punt van discussie.

Duidelijk is wel, dat voor twee teams op dit moment gesproken kan worden van min of meer structurele gelden. Dit heeft alles te maken met de nieuwe (groene) wetgeving. De nieuwe Flora- en faunawet verplicht dat, om projecten en plannen te mogen uitvoeren, bekend moet zijn welke beschermde zoogdieren op een planlocatie voorkomen. Dit betekent dat het aantal (betaalde) verzoeken om verspreidingsgegevens, gebiedsinventarisaties en adviezen blijft toenemen. Daarnaast heeft het ministerie van LNV behoefte aan landelijke

verspreidingsdata van die zoogdiersoorten die een Europese bescherming kennen volgens de Habitatrichtlijn en van de soorten waarvoor het een eigen beleid wil voeren. De beide ontwikkelingen hebben, na veel politiek geharrewar, er nu toe geleid dat het Nationaal Programma Verspreidingsonderzoek eindelijk is gestart. Voor tien jaar is geld op de begroting van LNV gereserveerd. Binnen het programma zullen de PGO's, met hun netwerken van vrijwilligers, de gegevens gaan verzamelen en databanken gaan beheren. Voor de VZZ ligt hier een geweldige uitdaging! Hoe we deze met onze leden kunnen oppakken wordt door het bureau en het bestuur nu uitgewerkt in een werkprogramma, dat met onze achterban zal worden besproken.

Het bestuur realiseert zich dat deze uitdaging ook betekent, dat binnen de vereniging de communicatie optimaal moet zijn en dat we als VZZ een goede presentatie naar buiten nodig hebben. Communicatie is dan ook de komende tijd een speerpunt voor het bestuur. Als eerste zijn we begonnen met een ronde gesprekken met onze werkgroepen. We laten ons hierbij leiden door reeds bestaande aanbevelingen en ideeën vanuit de vereniging en tot slot zal een student Communicatiewetenschappen ons helpen de interne communicatie verder te optimaliseren.

We krijgen als VZZ meer ruimte. De vereniging kan als vitale vijftiger aan de slag.

Rob van Apeldoorn

Adressen

VZZ-Bureau en ledenadministratie en redactie

Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem, Tel. 026-3705318,
fax 026-3704038, E-mail: zoogdier@vzz.nl
Website www.vzz.nl

Veldwerkgroep Nederland

Eric Thomassen, Middelstegracht 28, 2312 TX Leiden,
Tel. 071-5127761, E-mail: erichthomassen@hetnet.nl

Materiaaldepot Veldwerkgroep

Menno Haakma, E-mail: mshaakma@hetnet.nl

Vleermuiswerkgroep Nederland (VLEN-VZZ)

Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem,
E-mail: vleermuiswerkgroepnederland@vzz.nl

Informatiepunt Zeezoogdieren

Marjan Addink, Naturalis, Postbus 9517,
2300 RA Leiden, E-mail: addink@nnm.nl

Boommarterwerkgroep Nederland

Ben van den Horn, Celsiusstraat 4,
3817 XG Amersfoort, Tel. 033-4625970 (p),
E-mail: belise@freeler.nl

Beverwerkgroep

Annemarieke van der Sluijs, Niemeijerstraat 18,
6701 CS Wageningen, Tel. 0317-413513 (p),
E-mail: jeroen-annemarieke@wanadoo.nl (p)
a.vandersluijs@vzz.nl (w)

Zoogdierwerkgroep Overijssel

Nico Driessen, p/a Natuur & Milieu Overijssel,
Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle, Tel. 038-4217166.
E-mail: driessen@natuurmilieu.nl

Medewerker Zoogdier in België

Dirk Criel, Zotegemstraat 2, 9688 Maarkedal,
055-456610 (B)

Natuurpunt

Kardinaal Mercierplein 1, 2800 Mechelen,
Tel. 015-297216, www.natuurpunt.be.
Contactpersoon Zoogdieren en Vleermuizen
Sven Verkem

Aanwijzingen voor auteurs

Artikelen dienen populair-wetenschappelijk van aard te zijn en niet elders gepubliceerd. De voorkeur gaat uit naar stukken over de (in het wild levende) zoogdieren van de Benelux. Ook korte mededelingen en bijzondere waarnemingen zijn welkom. Tekst zonder opmaak aanleveren op diskette of per e-mail (redactie: zoogdier@vzz.nl). Zorg voor ruim illustratiemateriaal, maar houd dit gescheiden van de rest. In geval er copyright op de illustraties berust moet de auteur toestemming hebben voor het gebruik ervan. Beperk het aantal literatuurverwijzingen tot enkele essentiële. Per artikel kan van slechts één auteur het adres vermeld worden, van de overigen alleen de naam. Met vragen over inhoud en/of vorm kunt u altijd contact opnemen met de redactie (voor adressen zie colofon).

ISSN 0925-1006

Zoogdier is het populair-wetenschappelijk kwartaalblad van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming in de Benelux.

Adres

VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem
Telefoon: 026-3705318
E-mail: redactie.zoogdier@vzz.nl
Internet: www.vzz.nl

Losse nummers

Losse nummers kosten €5,77, inclusief porto. Bestellen via bovenstaand adres, met vermelding van jaargang en nummer.

Lidmaatschap VZZ

Lidmaatschap met alleen Zoogdier €15 per jaar. Lidmaatschap met tijdschriften Lutra en Zoogdier €25 per jaar. Overmaken op postbank 203737 of voor België op rekening 000-1486269-35, onder vermelding van het gewenste lidmaatschap. Meer informatie over de VZZ vindt u op internet: www.vzz.nl

Opzeggen

Uitsluitend schriftelijk, vóór 1 december, aan de VZZ (zie bovenstaand adres)

Sluitingsdatum

Nr 15 (2): 1 april 2004; nr 15 (3): 1 juli 2004;
Nr 15 (4): 1 juli 2004; nr 16 (1): 1 januari 2005

Redactie

Marius den Boer (hoofddredactie), Steve Geelhoed (eindredactie), Wim Bongers, Maurice La Haye, Alice Pillot, Froukje Rienks, Meia Rijks, Bob Vandendriessche & Sven Verkem

Medewerkers

Dirk Criel, Dick Klees & Rollin Verlinde

Layout

Dick Bekker, *Detail*

Druk

Tijl Offset, Zwolle

Agenda

24 april 2004

Algemene Ledenvergadering VZZ

4 t/m 6 juni 2004

Vleermuisweekend op Landgoed Eerde

Info/opgave voor 1 mei: K.Spoelstra@biol.rug.nl

20 t/m 24 juli 2004

International Martes Symposium Portugal

Info: <http://dba.fc.ul.pt/martes2004/>

28 juli t/m 7 augustus 2004

Zomerkamp in Slovenië

Opgave voor 1 april bij de Veldwerkgroep

UIT DE KUNST

